

Df

#6

Alles over
Artificial
Intelligence

2,5K of 4K maakt niet uit – als het maar een CG2700 is.

De nieuwe monitoren van EIZO in 27 inch:
De CG2700S met een resolutie van 2,5K en de
CG2700X met 4K. Voor het meest veeleisende werk
met foto's, video's en beeldbewerking. Met ruim
92 Watt USB-C-voeding, LAN-aansluiting,
geïntegreerde kalibratiesensor en uitstekende
beeldkwaliteit.

Meer info op [eizo.nl](https://www.eizo.nl)

Working with the Best

Pf

© Boris Eldagsen

18

© Alfred Marseille

26

© Rienus Gündel Franciscus

40

© Arthur Mebius

46

© Sander Coers

52

Coverfoto © Boris Eldagsen

PORTFOLIO

- 18 **BORIS ELDAGSEN**
Bevrijdend gereedschap
- 26 **ALFRED MARSEILLE**
Fictie in het kwadraat
- 40 **RIENUS GÜNDEL FRANCISCUS**
De digitale speeltuin
- 46 **ARTHUR MEBIUS**
Suggestie van een echt moment
- 52 **SANDER COERS**
Geconstrueerde geschiedenis

FOTOCULTUUR

- 12 **AI DROOMT ONZE BEELDCULTUUR**
- 34 **AI: NIEUWE TECHNOLOGIE**

DEBUUT

- 62 **NANCY POERAN**
We are all made of light and shadow

RUBRIEKEN

- 58 **CREATIEF** Worstelen met Midjourney
- 66 **DUPHO** Artificial Intelligence.
- 70 **MERKIDENTITEIT** AI als nieuwe kans
- 72 **FOTOGALERIE** Homecoming Gallery
- 74 **FOTOBEEK** Robin Uleman
- 76 **APPARATUUR** Leica Q3
- 78 **WORKFLOW** AI: toekomst of einde?
- 80 **WORKFLOW** DALL-E en Midjourney

PROGRAPHICS+
GOLD
PARTNER 2022

EPSON®
EXCEED YOUR VISION

Leverancier van Epson groot-formaat inkjet-printers en het meest uitgebreide assortiment printmaterialen.

De aanbevolen combinatie voor de meest veeleisende professional!

Wij leveren, direct uit voorraad, het meest uitgebreide programma inkjet media van

- Arca is Innova's partner voor distributie in Europa.
- Meer dan 30 soorten, op vel- en rolformaten.
- Oppervlakte glad of gestructureerd in gloss, satin of matte uitvoering.
- Innova Art voor als het echt goed moet zijn en tegen betaalbare prijzen.

Hahnemühle

- Wereldmarktleider op gebied van FineArt papier!
- Ca. 38 verschillende soorten.

Awagami
Factory®

- Arca is de officiële importeur van dit super-materiaal.
- Ca. 12 verschillende soorten.
- Zeer strek papier. Ondanks het geringe gewicht, alleen te knippen of te snijden.
- Prachtige prints met een ongekende kleurkracht, diepe zwarting en super gedetailleerd.

Dit moet u zien om het te geloven!

CANSON

- Franse fabrikant van een aantal unieke producten van hoge kwaliteit.

Alle merken leverbaar uit voorraad en in alle gebruikelijke afmetingen.

Pf

De revolutie van Artificial Intelligence

© Ton Hendriks, Photoshop, Portrait Pro, Midjourney, Topaz Photo AI

Welkom bij deze speciale editie van *Pf Fotografie Magazine*, waarin we een spannende reis maken door de wereld van AI-fotografie. Door de jaren heen zijn we getuige geweest van de opmerkelijke evolutie van fotografie, van zwart-wit film tot digitale wonderen. Maar vandaag de dag staan we aan de vooravond van een nieuw tijdperk, waarin kunstmatige intelligentie de manier waarop we beelden vastleggen en creëren ingrijpend verandert.

Kunstmatige intelligentie, ooit beperkt tot sciencefiction, is nu een integraal onderdeel van ons dagelijks leven geworden, en fotografie vormt daarop geen uitzondering. Deze speciale editie is gewijd aan het verkennen van het snijvlak van fotografie en AI, een baanbrekende fusie die de grenzen verlegt van wat mogelijk is in de wereld van de beeldende kunst.

In de afgelopen jaren is er onmiskenbaar veel te doen geweest over AI-fotografie, waarbij termen als machine learning, neurale netwerken en deep learning de discussies domineren. Maar wat betekenen deze termen eigenlijk voor fotografen? Deze editie gaat dieper in op de kernconcepten en maakt AI inzichtelijk voor fotografen van elk niveau. Een van de meest opwindende aspecten van AI in de fotografie is het vermogen om de creativiteit te vergroten en het creatieve proces te stroomlijnen. Kunstmatige intelligentie is niet beperkt tot het verbeteren van foto's; het is ook in staat om kunst vanuit het niets te genereren. We laten getalenteerde AI-kunstenaars zien die de grenzen van wat kunst is uitdagen. Ontdek hoe AI-algoritmen adembenemende landschappen, portretten en abstracte composities creëren en zowel ontzag als discussie opwekken binnen de artistieke gemeenschap.

In deze speciale editie tonen we fotografen, kunstenaars en onderzoekers die vooroplopen op het gebied van AI-fotografie. Krijg inzicht in hun ervaringen, inspiraties en visies op de toekomst van dit transformatieve veld. Veel plezier met lezen en fotograferen! (Tekst gegenereerd door ChatGPT)

Ton Hendriks, hoofdredacteur Pf
thendriks@virtumedia.nl

Nan Goldin – This will not end well

This Will Not End Well is de eerste tentoonstelling die een uitgebreid inzicht geeft in het werk van Nan Goldin als filmmaker. Het retrospectief zal in de grote kelderzaal van het Stedelijk getoond worden in zes paviljoens, ontworpen door Hala Wardé – de architect waar Goldin vaak mee werkt. Zij ontwierp elk paviljoen in nauwe samenspraak met Nan Goldin en met steeds het specifieke werk als uitgangspunt.

De tentoonstelling bestaat uit de series *The Ballad of Sexual Dependency* (1981–2022), Nan Goldins magnum opus; *The Other Side* (1992–2021), een historisch portret en een hommage aan haar trans-vrienden die ze tussen 1972 en 2010 fotografeerde; *Sisters, Saints and Sibyls* (2004–2022), een getuigenis van familietrauma's na een zelfdoding; *Fire Leap* (2010–2022), een inkijkje in de wereld van kinderen; *Sirens* (2019–2020), over de extase van drugsgebruik; en *Memory Lost* (2019–2021), over de claustrofobische reis die het afkicken van drugs met zich meebrengt. Nan Goldin (1953, Washington D.C., Verenigde Staten) is zeer bekend als fotograaf. De manier waarop zij de menselijke ervaring vastlegt, is legendarisch en heeft latere generaties verregaand beïnvloed. Haar werk, *The Ballad of Sexual Dependency*, documenteert het leven in Provincetown, New York, Berlijn en Londen vanaf de jaren zeventig en tachtig tot op de dag van vandaag. Goldin fotografeerde de wereld van haar 'bohemian' vrienden met een rauwe tederheid. Haar foto's zijn snapshots van intimiteit en verbinding, van het alledaagse tot wilde feesten, en van de strijd tussen afhankelijkheid en autonomie. "I have always wanted to be a filmmaker. My slideshows are films made up of stills." Nan Goldin.

Stedelijk Museum | 7 oktober 2023 – 28 januari 2024

© Nan Goldin

© Ad van Denderen

Ad van Denderen: Onderweg

Migratie, het Israëliësch-Palestijns conflict, racisme – de thema's die documentair fotograaf Ad van Denderen in de periode 1965–2019 vastlegde, zijn nog steeds actueel. De tentoonstelling *Ad van Denderen: Onderweg* in het Nederlands Fotomuseum belicht hoogtepunten uit zijn carrière die bijna zes decennia omvat.

Ad van Denderen (Zeist, 1943) begon zijn lange carrière begin jaren 60. Na zijn afstuderen aan de Utrechtse School voor de Grafische Vakken, waar hij les kreeg van fotograaf Ata Kandó, reisde hij door Azië en het Midden-Oosten. In de jaren daarna fotografeerde hij onder andere in Tsjetsjenië, Iran, Israël en de Palestijnse Gebieden, Zuid-Afrika en Zuid-Europa. Maar ook in Nederland maakte hij iconische foto's, zoals die van zijn eerste grote documentaire project *Huizen van bewaring* (1978–1979).

Van Denderen bleef zoeken naar nieuwe manieren van beeld maken. "Ik was niet op zoek naar het laatste nieuws, maar geïnteresseerd in de achterliggende processen en structuren." Dat resulteerde onder meer in de serie *Go No Go*, waarvoor Van Denderen in een periode van vijftien jaar langs de randen van Europa reisde, waar migranten met wisselend succes West-Europese landen probeerden te bereiken. De volledige fotoserie *Go No Go* werd in 2007 door het Nederlands Fotomuseum verworven met steun van het Mondriaan Fonds. De overzichtstentoonstelling *Ad van Denderen: Onderweg* laat zien hoe Van Denderen de grenzen van de documentaire fotografie verschuift.

Nederlands Fotomuseum | 30 september – 28 januari 2024

Ara Güler – A Play of Light and Shadow

Deze zomer onthult Foam met veel trots de tentoonstelling *A Play of Light and Shadow*, een eerbetoon aan Ara Güler, een van Turkije's meest legendarische fotografen. Zijn diepe liefde voor Istanbul en Turkije blijkt duidelijk uit zijn indrukwekkende zwart-witfoto's. De tentoonstelling is een nauwe samenwerking tussen Foam, co-curator Ahmet Polat en het Ara Güler Museum.

De tentoonstelling biedt de mogelijkheid om iconische en onbekende delen van het oeuvre van Ara Güler, die de essentie van Turkije heeft vastgelegd, te verkennen. Via vier thema's, *The Iconic*, *The Historic*, *The Ambassador* en *The Personal*, wordt de bezoeker ondergedompeld in Gülers fotografische praktijk, van zijn iconische werk als fotojournalist tot zijn opmerkelijke experimentele werk. *Ara Güler A Play of Light and Shadow* dient als getuigenis van de rijke geschiedenis van Turkije en biedt een blik op de steeds veranderende Turkse identiteit.

Ara Güler (1928–2018) was een vooraanstaand fotojournalist en een drijvende kracht in de Turkse fotografie. Gevierd als 'Het Oog van Istanbul', blijven zijn aangrijpende zwart-wit beelden van de inwoners, straten en havens van deze stad zijn meest gevierde werken.

Foam | tot 8 november 2023

© Ara Güler

Thirza Schaap – Cast Away

Langs de kust van Zuid-Afrika verzamelt Thirza Schaap afgedankte flessen en boodschappentassen om er fantasierijke sculpturen van te maken, vaak om ze daarna te fotograferen. Thirza wil deze barrières doorbreken door onze perceptie van wat we aantrekkelijk vinden uit te dagen. Deze foto's zijn mooi, maar belichten ook een verontrustende realiteit.

Toen ze zag hoe het afval op het plaatselijke strand aanspoelde als confetti in het zand, werd Schaap geïnspireerd om *Plastic Ocean* te beginnen als een doorlopend project. Rietjes, slippers, tandenborstels, flessen en meer worden verzameld, gedroogd en zorgvuldig gesorteerd om een surrealistische collage te creëren. De voorwerpen worden omgevormd tot stillevenen en gefotografeerd op pastelkleurige vellen papier of zand in helder, natuurlijk daglicht. Het effect is eigenzinnig, speels en pop. Hun sierlijke uiterlijk lijkt de urgentie van plastic vervuiling op onze stranden te verdoezelen, maar deze eerste indruk vervaagt al snel.

Bildhalle Willemsparkweg | tot 2 december 2023

© Thirza Schaap

Meld je aan voor de **NIUWSBRIEF** op pf.nl/nieuwsbrief/

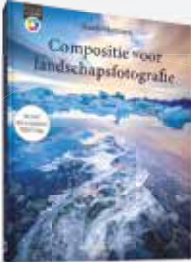
De kunst van fotografie

abonnement.pf.nl

Kijk op de website voor meer info.

8 X PER JAAR
DE BESTE HEDENDAAGSE FOTOGRAFIE
1^e JAAR € **29,99**
VANAF

ÓF KIES EEN ABONNEMENT MET **PREMIUM**
SLECHTS € **39,99**

Blijf op de hoogte via onze social kanalen

@professionelefotografie facebook.com/pfpuntnl

Haags Historisch Museum

Frederick Linck

Foto's van Den Haag in de jaren '70

Pictures of The Hague in the 1970s

7 oktober 2023 -
28 januari 2024

DALL-E 3: hogere resolutie

OpenAI heeft de lancering van DALL-E 3 aangekondigd. DALL-E 3 is nu in de onderzoeksfase en zal in oktober beschikbaar zijn voor ChatGPT klanten en in Labs later dit najaar. Volgens OpenAI hoef je in DALL-E 3 niet eens meer je eigen prompts te schrijven.

DALL-E 3 is een nieuwe versie van OpenAI's tekst-naar-beeldmodel dat realistische en nauwkeurige afbeeldingen kan genereren van complexe prompts.

Moderne tekst-naar-beeldsystemen hebben de neiging om woorden of beschrijvingen te negeren, waardoor gebruikers gedwongen worden om prompt technieken te leren. DALL-E 3 betekent een sprong voorwaarts in het vermogen om afbeeldingen te genereren die

exact overeenkomen met de tekst die wordt opgegeven. Zelfs met dezelfde prompt levert DALL-E 3 aanzienlijke verbeteringen ten opzichte van DALL-E 2. DALL-E 3 is gebouwd op ChatGPT, waardoor je ChatGPT kunt gebruiken als brainstormpartner en verfijner van je prompts. Vraag ChatGPT gewoon wat je wilt zien in een eenvoudige zin.

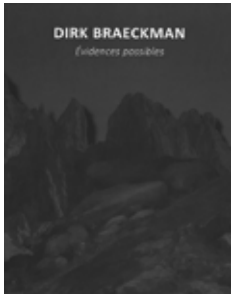
OpenAI zegt dat de ChatGPT-integratie meer mensen in staat zal stellen om AI-kunst te maken, omdat ze niet langer hoeven te weten hoe ze een effectieve prompt moeten formuleren.

Volgens OpenAI begrijpt DALL-E 3 veel beter de ruimtelijke relaties die gebruikers in hun prompttekst opnemen, waardoor beelden worden gegenereerd die figuren en objecten plaatsen waar de gebruiker ze heeft beschreven in relatie tot elkaar. Dit betekent dat beschrijvende prompts nu veel nauwkeuriger kunnen worden weergegeven. DALL-E 3 zal een 4x hogere resolutie hebben dan DALL-E 2. OpenAI zal kunstenaars ook toestaan om hun kunst uit toekomstige versies van tekst-naar-beeld AI modellen te verwijderen. Makers kunnen een afbeelding waarvan zij de rechten bezitten opsturen en via een formulier op de website verzoeken om deze te verwijderen. Een toekomstige versie van DALL-E kan dan resultaten blokkeren die lijken op de afbeelding en stijl van de kunstenaar. □

openai.com/dall-e-3

Foto van een op lychee geïnspireerde stoel, met een hobbelige witte buitenkant en pluche binnenkant, tegen een tropisch behangetje

Dirk Braeckman Evidences Possibles

De foto's van de Belgische kunstenaar Dirk Braeckman zijn trillingen van tinten die zich delicaat bevinden tussen het absolute zwart van een houtskoolstofferings en het stralende wit van lichtflitsen, zonnestralen of de verblinding van gepulseerde flitsen. Van de meest ondoorzichtige zwarten tot de meest uitgesproken witten, de korreligheid van het licht geneutraliseerd door het grijs of door de schemerige uitdoving van de kleur laat de details van de wereld rusten op een oppervlak van totale matheid. Op een strikt technisch niveau zijn deze foto's fotografisch, dat valt niet te ontkennen, maar toch ontsnappen ze aan het genre en zijn ze doordrongen van een intonatie die aan die van de schilderkunst doet denken. Dirk Braeckman was eerst schilder en deze eerste praktijk was bepalend voor de manier waarop fotografie vervolgens de katalysator werd voor de blik van een schilder. De kunst van Dirk Braeckman produceert geen beelden omdat beelden geen oppervlak hebben, in tegenstelling tot zijn werken waarvan de granulatie even belangrijk is als de toets van een schilder.

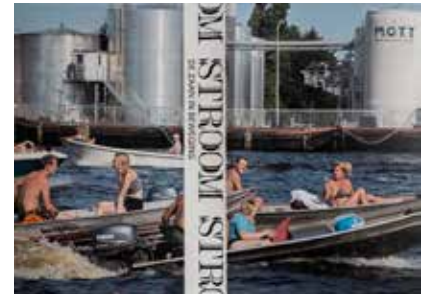
Frac Auvergne, € 19,00

Monique Belier Where the spirit meets the bone

In het afstudeerproject en eveneens haar debuutboek *Where the Spirit Meets the Bone* deelt Monique Belier, voormalig danser en dansmaker, op een unieke wijze haar diepgaande band met beweging en expressie. Dit boek met zwart-witfoto's, gedrukt op milieuvriendelijk papier met een hoes van hergebruikt landbouwmateriaal en een handgemaakte rug, belichaamt haar streven naar duurzaamheid en creativiteit. De spaarzame teksten die in het boek verschijnen, fungeren als subtiel kompas. Ze bieden een lichte leidraad en context aan de visuele reis die wordt gepresenteerd. Monique Belier benadrukt dat het niet alleen om dans gaat, maar ook om de authentieke en ongepolijste bewegingen die diepe gevoelens en emoties oproepen. Met dit boek nodigt ze lezers uit om het onuitgesproken te ervaren, en om de universele taal van menselijke beweging te verkennen en te omarmen. De teksten zijn in het Nederlands en Engels, vertaald door Liese Herdewyn. www.moniquebelier.nl

Self Publishers United, € 38,00

Bert Verhoeff, David Galjaard Stroom, De Zaan in Beweging

Op veel plekken in Nederland zien we het landschap wezenlijk veranderen: industrie trekt zich terug, bewoning en recreatie rukken op. Nergens wordt dit zo goed zichtbaar als langs de Zaan. Fotografen Bert Verhoeff en David Galjaard laten de veranderingen zien in het oudste industriegebied van Europa. Hun indrukwekkende foto's tonen een streek vol contrasten en fungeren als een spiegel voor Nederland. Het fotoboek volgt de wandeling langs de Zaan van Verhoeff en Galjaard, van noord naar zuid, van Westknollendam tot Zaandam. Een inleidend essay van architect en rijksbouwmeester Floris Alkemade en observerende teksten van Verhoeff voorzien de foto's van context. De lezer wordt deelgenoot van de ervaringen van de fotografen die een spannend tijdsbeeld laten zien van een streek in ontwikkeling. Sociale woningbouw naast torenhoge silo's, badpakken rondom oude voedselabrieken, recreatievaart tussen meterslange platbodems. Zaankanters spreken liefkozend over een Zaans Zootje. Daarnaast portretteerden ze oude en nieuwe bewoners van de streek.

Noord-Holland, Zaan Museum, € 29,95

HJ Hunter Once upon a time

Once upon a time is een portret van het postindustriële hart van West-Europa. De landschappen, portretten en interieurs vertellen een verhaal over bewoners uit verschillende culturen die het beste van hun leven proberen te maken in een regio met een ongemakkelijke filmische schoonheid. Het verhaal raakt ook aan een actueel maatschappelijk probleem. De wereld moet en wil afscheid nemen van vervuilende industrie en kolen voor het opwekken van energie. De 95 beelden laten zien wat de impact kan zijn op een gebied en haar bewoners als grote industriële bedrijven sluiten en de lokale economie zichzelf opnieuw moet uitvinden.

De Nederlandse documentair fotograaf HJ Hunter begon in 2015 vanuit zijn woonplaats Maastricht aan een ontdekkingsreis door het rauwe postindustriële landschap waarvoor hij als kind de ogen sloot, en dat hij als fotograaf ging waarderen.

Lecturis, € 45,00

Fleur Huijsdens Felis Silvestris Catus

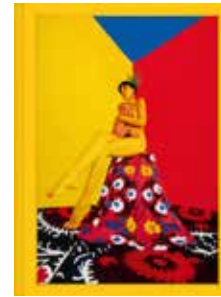
Gedurende het afgelopen jaar heeft Fleur Huijsdens zich omringd met allerlei verschillende katten. Door haarzelf te overladen met haar favoriete dier, de kat, wilde ze onderzoeken of het kon helpen om haar winterdepressie te bestrijden - en dat deed het!

Het project is een serie klassieke portretten van katten, die begon nadat haar eigen kat Mojo was overleden. Naarmate het project vorderde, ontdekte Huijsdens dat het portretteren van andermans katten deel uitmaakte van haar rouwproces. Ze verloor iets heel kostbaars toen Mojo overleed; hij gaf liefde en vreugde.

Het project richt zich op de menselijke relatie met katten, een relatie die door de geschiedenis heen veel veranderingen heeft ondergaan.

Deze collectie portretten toont een breed spectrum aan emoties, maar zijn het wel de echte emoties van de geportretteerde katten? Door katten vast te leggen op basis van menselijke archetypes, zoals de gekke professor, de oude buurman of de huilende Maria, ontdekte ze hoe mensen geneigd zijn hun emoties op deze dieren te projecteren. We willen graag geloven dat we begrijpen wat ons huisdier voelt. We zien verschillende emoties, maar laten we eerlijk zijn, zijn die er wel?

Eigen uitgave, € 55,00

Sanja Marušić The Endless Coloured Ways

De majestueuze fantasiewereld van fotografe-kunstenares Sanja Marušić. Intrigerende zelfportretten, desolate landschappen en levendige kleuren: de Nederlands-Kroatische kunstenares Sanja Marušić creëert nieuwe werelden met haar beelden. Ze reist naar alle uithoeken van de wereld, maar gebruikt net zo makkelijk haar eigen woonkamer als decor. Terugkerende thema's zijn escapisme, de relatie tussen mens en natuur, moederschap en het vinden van evenwicht in menselijke relaties.

Marušić's artistieke praktijk wordt geleid door haar liefde voor het experimenteren met vormen, kleuren en lagen. Fotografie is het uitgangspunt voor elk werk, maar vervolgens gebruikt ze een verscheidenheid aan analoge en digitale technieken, waarbij ze het beeld soms zo verandert dat het lijkt alsof we naar een schilderij kijken. De performances (door de kunstenaar zelf geënceneerd), de creatie van een set met handgemaakte rekwisieten en de handmatige nabewerking zijn net zo belangrijk als de foto zelf.

De verhalen die ze vertelt via haar fotografie en films raken aan haar persoonlijke leven; de serie *Eutierria* (2019) toont bijvoorbeeld haar huwelijksreis, *Before You* (2020) documenteert haar zwangerschap en *Sasha and Sanja* (doorlopend) gaat over haar moederschap.

Hannibal Books, € 49,95

AI droomt onze beeldcultuur

De uitreiking van de Sony World Photography Awards in april van dit jaar werd opgeschud door de weigering van Boris Eldagsen om zijn prijs in de categorie Creative in ontvangst te nemen. Zijn foto *The Electrician* bleek niet met een camera gemaakt te zijn, maar met Artificial Intelligence. Zijn weigering veroorzaakte een stormvloed van discussies over de plaats van AI in de wereld van de fotografie. Volgens Eldagsen is de AI-fotografie een bevrijding van de kunstenaar. Nu kan hij alles scheppen waarvan hij droomt. Beelden gegenereerd door AI hebben ook opvallend veel verwantschap met droombeelden, voortgebracht uit de beeldbank van onze geschiedenis. Ze lijken realistisch en historisch, maar ze bestaan niet echt. AI zal daarom grote gevolgen hebben voor de beeldcultuur. Gaat generatieve AI ons werkelijkheidsbeeld overnemen?

DOOR TON HENDRIKS

Artificial Intelligence is de simulatie van menselijke intelligentie processen door computersystemen. Het laatste jaar is AI in een stroomversnelling gekomen. Eind 2022 werd door het bedrijf OpenAI ChatGPT gelanceerd. Het is een chatbot, waarmee in een handomdraai kant en klare teksten gegenereerd kunnen worden. De software is gevoed met een enorme database aan teksten waaruit het kan putten. Door slimme methoden kan het op basis daarvan teksten vervaardigen. Hetzelfde is in korte tijd gebeurd in de fotografie. Drie inmiddels veel gebruikte AI-programma's zijn DALL-E 2, Midjourney en Stable Diffusion. Deze programma's zijn getraind in het genereren van realistisch lijkende beelden op basis van tekstuele aanwijzingen, de zogenaamde prompts. Door het invullen van tekstuele opdrachten kan de gebruiker fotografische beelden

laten maken vanuit het fotografische basismateriaal, dat vanuit internet en andere bronnen in een enorme database zijn gestopt en beschreven. Deze schier oneindige hoeveelheid beelden wordt via de ingegeven prompts door de AI-programma's opgehaald, vervormd, in stukjes opgedeeld en gecombineerd in compleet nieuwe beelden. Deze programma's worden getraind door steeds weer nieuwe opdrachten waaruit nieuwe associaties met woorden voortkomen. Hierdoor worden de programma's beter in het scheppen van beelden die de gebruiker wil oproepen, maar of er ook meer betekenis aan ontleend kan worden is nog een open vraag.

ANGST EN VERONTWAARDIGING

De vraag die bij vele fotografen en critici leeft is of we bang moeten zijn door deze nieuwe digitale revolutie. De storm van AI-fotografen overspoelt het internet en de verontwaardiging bij de ontdekking dat de beelden niet met een traditionele camera gemaakt zijn blijkt elke keer groot. De Mexicaanse fotograaf Jos Avery kreeg aan het begin van 2023 hoon over zich heen toen hij bekende dat al zijn esthetische zwart-wit foto's van jonge meisje en ruwe mannen op zijn populaire Instagram account met inmiddels 61,9 K volgers helemaal niet met zijn Nikon waren geschoten maar via AI tot stand waren gekomen. Op *Artnet News* staat te lezen hoe boos het publiek over zijn bekentenis was. "Noem jezelf geen fotograaf of kunstenaar. Het enige wat je hebt gedaan is gestolen van echte artiesten," schreef Ron Drynan op Instagram, "Je bent een souffleur die eindelijk een beetje een geweten heeft gekregen, meer niet." Petapixel opent met de kop: "Populaire Instagram-fotograaf onthuld als AI-fraude." Avery wilde aanvankelijk laten zien waartoe AI in staat was, maar voelde zich gaandeweg een AI-kunstenaar worden. Hij zegt dat door zijn strenge selectie en zijn nabewerking in Photoshop hij nog steeds de artiest is en niet de computer en het programma Midjourney, waarmee hij zijn prompt-foto's maakte.

Waarom is de angst zo groot voor de AI-fotografie, ook wel promptologie genoemd? Fotografen moeten apparatuur aanschaffen, studio's huren en reizen maken om hun foto's te maken en ze moeten vooral hun creativiteit in het beeld leggen door licht, compositie en de positionering van subjecten. Bovenal leggen fotografen een diepere betekenis in het beeld, met psychologische en maatschappelijke

© Boris Eldagsen, The Electrician

gelaagdheid. AI-beelden worden gegenereerd door een blind programma zonder menselijke kennis, ervaring en bewustzijn. AI-fotografie zou de industrie kunnen overnemen zonder de fotografische uitdagingen en beperkingen. AI-fotografie ontbeert de originaliteit van de fotografische persoonlijkheid en zou hierdoor de creativiteit kunnen vervangen door een robotachtige verzameling van clichés. Maar ook het unieke verdienmodel van een fotograaf zou wel eens behoorlijk op de tocht kunnen komen te staan.

GELOOFWAARDIGHEID VERLOREN

Op een dieper niveau bestaat er de angst dat fotografische beelden nu helemaal hun geloofwaardigheid verloren zijn. In het kader van *fake news* en *deep fake* foto's en video's kan AI-fotografie misschien wel de grootste bedreiging vormen voor het aloude geloof in de waarheid van de fotografie. AI is dermate realistisch dat het oppervlakkig gezien niet van een echte foto te onderscheiden is, waardoor de waarde van bijvoorbeeld de journalistieke foto volledig aangetast kan worden. Paradoxaal is dat AI-beelden juist gegenereerd worden uit echte fotografische beelden. Zo kunnen we dus flarden van echt gebeurde taferelen gemonteerd in willekeurig andere beelden tegenkomen. De World Press Photo controleert weliswaar alle prijswinnende RAW-beelden, maar de vele niet professionele beelden die via de sociale media in de omloop zijn, trekken zich van deze waarheidskeurmerk niets aan. Dit kan grote verwarringen veroorzaken.

In *The New York Times* van 8 april 2023 staat te lezen dat de werkelijkheid nu niet meer noodzakelijk is om beelden authentiek te laten lijken. De schrijvers melden terecht dat de technologie om mensen om te tuin te leiden zich sneller ontwikkelt dan de technologie die deze trucs moet identificeren. Een nepfoto, zo schrijven ze, van Donald Trump ging rond op X zonder dat erbij was vermeld dat het helemaal geen foto was. Het is onduidelijk hoeveel mensen de foto als echt gekenmerkt hebben.

De Deens-Nederlandse ontwerper Bjørn Karmann heeft een AI-camera ontworpen die prompts maakt op basis van geografische informatie. Op X toonde hij het wonderlijke apparaat, Paragraphica genoemd, waarin hij een straat intikte als prompt en de 'camera' op de plek waar hij stond een uiterst realistisch beeld maakte. Op zijn website kun je de camera

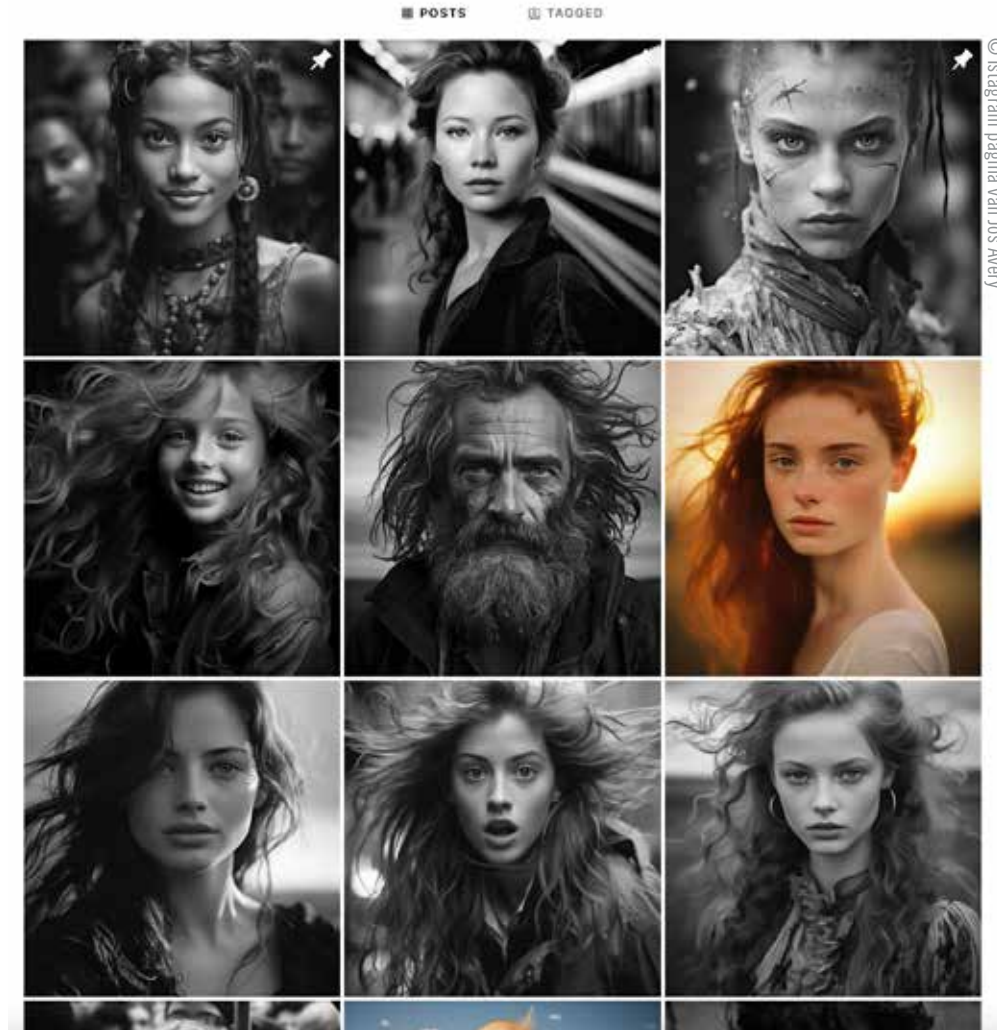
uitproberen. Voor € 2 koop je een virtueel filmrolletje van 36 opnamen. Je hoeft nu dus letterlijk niet eens de straat meer op om een foto van je straat te maken. AI kan nu zonder veel moeite de fotografische handelingen overnemen. De aanval op de klassieke fotografie komt uit alle hoeken vandaan.

Deze ontwikkelingen dragen allemaal bij aan de totale deconstructie van de klassieke geloofwaardigheid van de fotografie. Daarom pleiten veel mensen niet onterecht, voor een rigoureuze scheiding van fotografie als kunst, waar alles mogelijk is en de fotojournalistiek waarin de geloofwaardigheid nog wel hoog in het vaandel staat. Maar het probleem is dat veel foto's tegenwoordig niet meer worden verspreid en gelezen in de reguliere en van oudsher betrouwbaar geachte media, maar vooral worden aangetroffen in de sociale media, waarin geen enkele controle op betrouwbaarheid is. Nu we gezien hebben dat Elon Musk voor X geen censuur wil toepassen, zodat misinformatie vrij spel kan krijgen, betekent dat ook onechte AI-foto's nu ongecensureerd verspreid kunnen worden.

De vraag is echter of we daarmee bang moeten zijn voor AI als techniek, of dat we de angst moeten leggen bij de communicatiekanalen waarmee informatie wordt verspreid. Al in de vroege jaren van de fotografie werd, vooral door de Sovjets, veel foto's geretoucheerd om onwelgevallige politici weg te poetsen. Ook nu nog wordt er door Rusland veel valse informatie verspreid met gebruikmaking van geretoucheerde beelden, of met valse verklaringen omtrent de herkomst van de beelden. Alleen nu kan het veel geraffineerder. Met AI wordt de doos van Pandora geopend. Valsheid in beeld wordt nu onvoorstelbaar gemakkelijk.

KUNST EN WERKELIJKHEID

Heel anders ligt de situatie als we kijken naar de fotografie als kunst. Immers hier geldt geen eis van waarheidsgetrouwheid. Niemand verwacht de zogenaamde objectieve werkelijkheid te zien in een kunstfoto, maar de eigen interpretatie van de kunstenaar. Toch zet de generatieve AI-fotografie ook hier weer een enorme stap verder. Er is hier geen camera meer aan te pas gekomen. De kunstenaar heeft achter de computer zijn beelden geschapen met de ingevoerde prompts. De discussie zal de komende tijd gaan over de vraag of AI nog wel authentieke kunst kan zijn. Hiervoor moeten we geheel anders gaan denken

over het scheppen van beelden. Het woord 'fotografie' staat hierbij in de weg van een nieuwe manier van begrijpen van hoe beelden worden gegenereerd. Als we fotografie losmaken van de reproductie van de werkelijkheid, kunnen we AI-fotografie leren zien als een beeldproductie die meer weg heeft van schilderkunst. Immers bij de schilderkunst maakt de schilder gebruik van de visuele wereld om hem heen, die hij met zijn eigen ogen aanschouwt en in zijn geest omvormt tot een schilderij. Bij surrealistische schilderkunst zoals die van Dali, zien we dat de schilder niet alleen beelden uit de werkelijke wereld laat zien, maar ook droombeelden. In het schilderij van Dali 'Dream Caused by the Flight of a Bee around a Pomegranate a Second before

© Joa Avery Instagram post Cheyenne

Waking (1944)', zien we een absurd tafereel. Twee tijgers die uit een vis komen, die vervolgens uit een granaatappel komt, vallen een naakte liggende vrouw (Gala, Dali's vrouw) aan met een geweer, terwijl een olifant op stelten langs loopt. Het is een beeld dat we nooit in de werkelijkheid zien, maar waarvan elk los onderdeel wel heel werkelijk overkomt. De ingrediënten zijn ontsprongen aan beelden die we allemaal kennen, uit ons collectief geheugen, terwijl de samenstelling alleen kan ontstaan in een droom, of zoals hier in een schilderij. Dali, zoals vele surrealisten, was geïnspireerd door de Freudiaanse theorieën van de droom.

AI ALS DROOMBEELDEN

AI fotografie kent opvallende gelijkenissen met droombeelden. Alle beelden die AI genereert, komen voort uit werkelijke foto's die opgeslagen liggen op het onmetelijke internet, ons collectief visueel geheugen van de laatste eeuw. De beelden kunnen door AI verzameld en gecon-

strueerd worden als archetype beelden, die gekoppeld zijn aan bepaalde woorden, de ingevoerde prompts. De woorden zijn vervolgens gekoppeld aan algemene, lees dominante waarden die in onze cultuur verankerd liggen, waarbij meteen het probleem van de stereotyping om de hoek komt kijken. Zo scheidt AI beelden uit ons collectief menselijk geheugen. AI-beelden zijn archetype beelden die overeenkomen met werkelijke foto's, maar die zelf niet echt zijn. AI-beelden zijn synthetisch gegenereerd uit een kleine miljard echte foto's. AI-programma's scheppen uit de grote verzameling een beeld die als het meest generieke naar voren komt (tenzij er extra stijl-prompts worden toegevoegd).

In dromen zijn de dingen die we ooit gezien hebben onderdelen van een vaak absurd verhaal. De overdag ervaren werkelijkheid blijkt in dromen flexibel, vervormd, vertraagd of versneld, vergroot of verkleind en alles blijkt met alles in samenhang te kunnen bestaan. In AI-fotografie, vooral nu de AI-generators in de kinderschoen staan, blijken de beelden ook vaak vervormd, en te bestaan uit onderdelen die nooit logisch bij elkaar hebben gestaan.

AI heeft geen inherente logica, zoals ons menselijk bewustzijn. Die kent alleen de prompts en de database waar de beelden met woorden zijn gekoppeld. DALL-E 2 en Midjourney maken foto's die niet echt zijn maar geconstrueerde beelden, die ons verwarren door hun echtheid. De resultaten van de ingevoerde prompts zijn net zo verwarrend, willekeurig en onvoorspelbaar als dromen. De AI-beelden lijken zo uit ons onderbewustzijn gekropen, net zoals dromen. Ook dromen ontberen de logica en rationaliteit van ons dagelijks bewustzijn.

Sommige critici zien overeenkomsten met psychedelische ervaringen. Ook Lex Nover, schrijver van het boek *Nightmareland: Travels at the Borders of Sleep, Dreams, and Wakefulness*, (2019), constateert op de website *Medium* de frappante overeenkomst van AI-beelden met dromen. Hij constateert: "AI en de droomtoestand zijn vruchtbare laboratoria om dingen op nieuwe manieren te zien of oude mogelijkheden te herzien. Maar terwijl dromen onze openbare ommuurde tuin zijn, dreigt en lonkt AI om onze wereld op onverwachte manieren open te breken." Hij voorziet monstrueuze krachten in de AI omdat die zichzelf nieuwe dingen kan leren, waardoor er een AGI (artificial general intelligence) kan ontstaan.

Het is frappant dat Google in 2015 DeepDream lanceerde, waarmee je droomachtige computer-beelden kunt genereren. Het programma genereert beelden die veel weg hebben van absurde, soms surrealistische tekeningen. DeepDream werkt met neurale netwerken, algoritmen die lijken op het menselijk brein. Net als ons brein leert de AI patronen en structuren te herkennen in de beelden uit de database. Van hier uit scheidt DeepDream droomachtige beelden. Verder onderzoek van hoe het programma functioneert zou wellicht ook meer aan het licht kunnen brengen over de structuren van onze geest en onze dromen zelf.

AI EN BEELDCULTUUR

AI-fotografie kan ook beschouwd worden als een spiegel van onze beeldcultuur en als een reflectie van onze cultuurgeschiedenis, gebaseerd op algoritmen die we niet goed begrijpen. Immers alle fotografische beelden waarmee wij de laatste eeuw hebben gecommuniceerd staan op internet en vormen de database waaruit AI zijn inspiratie put. Al deze beelden, zowel amateurbeelden, fotojournalistiek en kunstfoto's vormen ons wereldbeeld en dat krijgen we weerkaatst in de AI-fotografie. De sociale en politieke implicaties zijn hiervan nog niet grondig onderzocht.

Als de gebruiker via prompts beelden genereert, worden flarden van bestaande beelden gebruikt die in een nieuwe constellatie een artificieel beeld vormen. In de universele beeldbank speelt de tekstuele omschrijvingen van de beelden, waarmee de AI programma's worden gevoed een grote rol. Zij geven immers betekenis aan beelden die worden gebruikt voor de aanmaak van de gegenereerde AI-beelden.

De relatie tussen tekst en beeld is een essentieel aspect in de AI-fotografie. Nooit eerder is deze relatie zo prominent inzichtelijk geworden. Immers een AI-beeld ontstaat alleen door het invullen van woorden en combinaties daarvan. Fotografie is schrijven met licht maar AI-fotografie is schrijven met prompts. AI gebruikt de woorden die gebruikers intikken in de database programma's maar het programma zelf is totaal onwetend over de betekenis ervan. Dit resulteert in AI-beelden die onvoorspelbaar, bizar en soms clichématig zijn.

Onze beeldcultuur zien we soms als een vervormde en soms absurde lachspiegel terug in de AI-fotografie. Dit zien we onder andere in de series die Alfred Marseille heeft gemaakt. In de

series *Devastated* en *Joy and Sorrow* zijn een aantal beelden die sterk doen denken aan bekende oorlogsbeelden uit landen zoals Irak of Syrië. Andere foto's uit *Birth & Death* doen sterk denken aan de foto's gemaakt door de FSA in de jaren 1930 in Amerika. Het is niet toevallig dat deze beelden ontstaan. De databases van de FSA bijvoorbeeld zijn veelvuldig op internet aan te treffen en zijn ook goed omschreven, evenals de winnende foto's van de World Press Photo.

Er schuilt hierin het gevaar dat AI altijd zoekt naar stereotype beelden. Deze komen immers het meeste voor. AI-beelden kunnen mogelijkwijs de clichébeelden blijven herhalen en daarmee een verandering in beeldvorming remmen. De creativiteit van AI is op zichzelf grenzeloos maar de input van de ingrediënten is bepaald door onze cultuur en de werking van AI lijkt op dat van ons menselijk brein waarvan we ook nog niet alles begrijpen. Marseille zegt hier zelf over: "Ik zocht in mijn series naar universele waarden en daarvan maakt AI een specifieke interpretatie. In de AI-beelden zie je onze beeldcultuur en ons collectief onderbewuste zoals die op internet is neergeslagen. Zelf wilde ik geen referenties naar een bepaalde periode of locatie maar dat kwam er wel uit. Ik wil de clichés vermijden want die geven geen kunstzinnige meerwaarde. Ik moet bij het genereren van beelden hier doorheen manoeuvreren om AI te verleiden tot het laten zien van complexe en tegenstrijdige emoties en het verbeelden van een diepere ziel."

In het artikel *A critical humanistic look at the artificial visual culture of the future* op de

website van de Aarhus University Research Foundation wordt kunsthistoricus Lotte Philipsen geciteerd: "Er zijn een aantal nogal vaste stereotypen verbonden aan bestaande beeldvertoegen, en dat is best interessant. Wat zijn de culturele tradities die ingebed zijn in deze nieuwe beeldtechnologieën? Het is belangrijk dat we onderzoeken hoe deze nieuwe technologieën ons visuele begrip beïnvloeden en welke culturen ze voortbrengen." Foto's zijn zeer krachtig en kunnen veel invloed op ons hebben, zegt ze en daarom pleit ze voor meer onderzoek naar de verandering van de beeldcultuur door nieuwe technologie. Het gebruik van stereotypen wordt ook bevestigd door Clara Che Wei Peh in *Is AI generating an 'averaged', one-sided, view of art history?* (The Art Newspaper, 30 juni 2023) waarin zij meldt dat Stable Diffusion beelden genereert met raciale en gender vooroordelen nog groter dan in de echte wereld. Dit is het gevolg van de vooroordelen waarmee de online beeldbank wordt beschreven. "Nu, met het toenemende gebruik van AI bij het genereren van beelden, het maken van kunst en onderzoek, kunnen deze gebrekkige systemen bredere implicaties hebben voor visuele culturen en toekomstige verhalen over onze kunstgeschiedenis."

Internet is een ongecontroleerde vergaarbak van onze beeldcultuur die wordt losgelaten op de AI-programma's. LAION-5b is een tekst-naar-beeld dataset die voor veel AI-programma's wordt gebruikt. In dit programma wordt weinig gebruikt gemaakt van kunsthistorische kennis en inzichten en niet westerse beelden worden al helemaal niet meegenomen. Hierdoor kunnen de AI beelden een groot deel van de kunst en cultuur laten liggen.

Welke esthetische en epistemologische gevolgen zullen de nieuwe AI-beeldpraktijken hebben? Hoe gaan we in de toekomst onze beeldcultuur ervaren? Zullen we foto's nog gaan geloven of zijn we voorgoed in de tijd beland dat fotografie alleen nog maar betekenis heeft als beeldproductie gerelateerd tot de cultuur, de menselijke geest en de geschiedenis, maar niet meer tot de werkelijkheid? Of en hoe AI-beelden betekenisvol zijn is de grote puzzel die in de komende tijd uitgezocht moet worden, maar duidelijk is al wel dat ingebakken vooroordelen, dominante verhalen en de gekleurde informatie in de tekstuele omschrijvingen van de databases zijn weerslag heeft op de productie van beelden door de AI. □

“ De AI-beelden lijken zo uit ons onderbewustzijn gekropen, net zoals dromen

Boris Eldagsen

Bevrijdend en potentieel gevaarlijk gereedschap

DOOR EDO DIJKSTERHUIS

AI vormt geen bedreiging van de fotografie maar zorgt juist voor bevrijding. Dat vindt Boris Eldagsen, de kunstenaar die begin dit jaar het internationale debat over kunstmatige intelligentie in de fotografie opstookte. Maar AI werkt alleen als de gebruikers heel goed weten wat ze ermee willen en hoe het werkt. Anders zijn ze slaven van een black box-technologie en is van auteurschap geen sprake meer. Bovendien moet altijd kenbaar worden gemaakt als er AI in het spel is. Zonder transparantie is de kans dat nepbeelden de fotojournalistiek vergiftigen te groot.

Geloof het of niet maar Boris Eldagsen is pas dertien maanden serieus in de weer met AI, oftewel kunstmatige intelligentie. Dit is de man die al meer dan twee dozijn workshops heeft gegeven over AI. Die als keynote speaker is geboekt bij talloze symposia. En die over dit onderwerp is geïnterviewd door een eindeloze stroom media, van een Pools fotografieplatform tot de *Beijing Times*.

De reden waarom Eldagsen in zo'n korte tijd is uitgegroeid tot uithangbord van het AI-debat: de Sony World Photography Awards 2023. De jury van deze als prestigieus aangeschreven prijs waardeerde het drama in de zwart-wit foto die hij had ingestuurd. Te zien is een oude vrouw die zich met bezorgde blik vastklampt aan de schouders van een jongere vrouw, die op haar beurt schuin omhoog kijkt met een mengeling van hoopvolle verwachting en angstige onzekerheid. Dat de foto met de titel 'The Electrician' deel uitmaakt van de serie *Pseudomnesia* – valse herinneringen – had bij de beoordelaars een belletje moeten doen rinkelen. Dat deed het echter niet en ze riepen Eldagsen uit tot winnaar. Maar toen hij ze vertelde dat hij zijn beeld had gemaakt met AI en de prijs weigerde, hield de wedstrijdorganisatie zich eerst van de domme en rept daarna van vals spel. Binnen luttele dagen ontstond een controverse van internationale omvang.

Hoewel hij zich hoofdschuddend uitlaat over de gefaalde interne communicatie binnen de wedstrijdorganisatie, heeft Eldagsen hiermee zijn doel bereikt. "Het was nooit mijn bedoeling te winnen", vertelt hij in een Zoom-gesprek vanuit zijn woonplaats Berlijn. "Ik wilde juist de discussie over AI-gegenereerde beelden aanzwengelen. Ze zien er misschien uit als foto's maar zijn fundamenteel anders, zoals een citroen en een plastic kopie van elkaar verschillen. Ik gebruik er ook een ander woord voor: promptografie, naar het woord 'prompt', de commando's waarmee je de computer aan het werk zet. Begrijp me niet verkeerd: ik ben pro-fotografie en ik ben pro-promptografie. Maar je moet die twee verschillend behandelen en zeker niet laten meedingen in dezelfde competitie."

INPUT BEPAALT OUTPUT

Als tiener wilde Eldagsen eigenlijk schilder worden. Fotografie deed hij er op de kunstacademie naast, totdat een docent fotografie zijn werk zag en hem subiet inlijfde bij zijn studierichting. In de 25 jaar die volgden op zijn afstuderen

experimenteerde Eldagsen met alle mogelijke genres totdat de grenzen vervaagden en alles samensmolt tot één geheel. "Ik wil een innerlijk beeld weergeven, archetypen", omschrijft hij zijn artistieke ambitie. "Daarom ging ik jarenlang 's nachts de straat op om daar foto's te maken waaraan geen tijd, plaats of zelfs handeling is af te lezen."

Toen hij vorig jaar zomer kennismaakte met AI bleek deze technologie perfect aan te sluiten bij zijn praktijk. "Mijn eerste AI-beeld, 'Disco Diffusion', kostte twintig minuten om te maken. Een bevriend kunstenaar wees me op de wachtlijst voor het testen van de bètaversie van DALL-E 2, toen het meest geavanceerde AI-beeldgereedschap. Ik meldde me aan met drie verschillende emailadressen en werd uitgenodigd. Het voelde als een bevrijding. Om mijn beelden te maken hoefde ik niet meer de stad in en was ik niet meer afhankelijk van het weer of andere factoren. Ik kon in een kamer zonder ramen zitten. Het enige wat ik nodig had is een computer met internetverbinding."

Plus kennis en ervaring, preciseert hij later in het gesprek. Want voor promptografie geldt wat erin gaat, bepaalt wat eruit komt. "De gebruiker van AI bepaalt de kwaliteit van de prompts en beoordeelt na bewerking door de machine het eindresultaat. Omdat DALL-E 2 tekst omzet in beeld is het zaak om heel precies te weten wat je input is. Daarin heeft een 52-jarige zoals ikzelf een groot voordeel boven iemand die net komt kijken."

"Als je op het internet zoekt, zullen de meeste bronnen zeggen dat er zes of zeven prompts zijn. Maar ik heb er dertien geïdentificeerd. Het begint met de definitie van het onderwerp, bijvoorbeeld een hond, waarbij je ook nog specificeert wat voor soort hond het is. Dan komt de handeling, zeg 'pizza eten'. Vervolgens voeg je emotionele kwaliteiten toe: is de hond schattig, grappig of gevaarlijk? De locatie moet worden bepaald: het treinstation van Amsterdam, een Duits camping of zoiets. Je geeft aan welk medium je wilt imiteren: analoge fotografie, Polaroid, daguerreotype. Ook het type camera, soort lens, sluitertijd en andere metadata moet worden ingevoerd. Dan komt de compositie aan de beurt: kijken we op de hond neer of juist naar boven? En wat gebeurt er op de voor- en achtergrond? Er moet worden bepaald of het beeld in kleur of zwart-wit wordt uitgevoerd, en of het winter- of zomerlicht betreft, of misschien neon. Referenties aan stijlen en

scholen zijn ook belangrijk. En tot slot bepaal je het genre: reclame, documentaire, natuurfotografie.”

PROMPT WHISPERERS

De meeste gebruikers zullen niet verder komen dan een opdracht in de trant van ‘Batman eet een ijsje in de stijl van Wes Anderson’. Zij gebruiken twee, hooguit drie prompts en worden, in de woorden van Eldagsen, “geleid door AI waardoor ze niet voorbij clichés komen”. De beter geïnformeerde categorie gebruikers noemt Eldagsen *prompt engineers*. “Dat zijn professionals die werken voor een tijdschrift of reclamebureau. Zij hebben kennis van beeldproductie en beeldcultuur, maar zij moeten voldoen aan een specifieke vraag waardoor ze vaak toch blijven hangen in de clichés van hun vakgebied. Daarnaast heb je nog wat ik *prompt whisperers* noem. Dat zijn de kunstenaars die zich bewust zijn van alle invloeden, hun eigen persoonlijkheid en intenties. Met alle beelden van het internet, ons collectieve onderbewuste, maken zij nieuwe beelden die een soort spiegel voor de mensheid vormen. Ikzelf maak beelden die nog niet bestaan en die ik zonder AI alleen had kunnen produceren als ik de beschikking had over een special effects-afdeling van Hollywood-formaat.”

Voor Eldagsen is AI niet een black box die het auteurschap overneemt van de menselijke maker, maar een stuk gereedschap, op z’n hoogst een assistent die suggesties doet. Hoewel het maken van een beeld allang geen twintig minuten meer duurt – DALL E 2 spuugt tegenwoordig binnen vijf seconden vier plaatjes uit – is goed uitgevoerde promptografie tijdrovend. “De twaalf beelden die ik voor mijn nieuwe serie heb gemaakt, hebben me zes weken tijd gekost”, vertelt Eldagsen. “Het bepalen en invoeren van de prompts kost tijd, maar ik ben ook heel streng in de evaluatie van de uitkomst. Niet zelden moeten beelden drie rondes ondergaan. En dan is er nog de postproductie, waarin ik delen uitgum en opnieuw invul – vergelijkbaar met een tekening.”

Eldagsen is bovendien veel tijd kwijt aan het bijhouden van zijn technische kennis en vaardigheden. “De ontwikkeling van DALL-E 2 ligt al een jaar stil omdat het platform erachter, OpenAI, zijn focus heeft verlegd naar Chat GPT. Midjourney en Stable Diffusion zijn inmiddels veel verder, en voor video gebruik ik Pika en Runway. Ik wissel continu tussen de platforms

want als ik me te lang achter elkaar in eentje verdiep, zijn de andere platforms al weer veel verder. De ontwikkelingen gaan op dit moment zo snel dat je het niet in je eentje kunt bijbenen en eigenlijk met een team moet werken.”

BEDREIGING VAN DE DEMOCRATIE

Die razendsnelle ontwikkeling van de technologie maakt de maatschappelijke discussie over AI nog urgenter. “Dat de organisatie van de Sony World Photo Awards het debat niet aanging, is een gemiste kans”, vindt Eldagsen. “Maar ook de panels op fotofestivals schieten tekort. Het is dankzij de internationale fotografiegemeenschap dat het onderwerp nu zoveel aandacht krijgt. Die heeft via social media mijn posts verspreid en gezorgd voor een olievlekwerking.” Eldagsen heeft de Deutsche Fotorat, de recent opgerichte Duitse koepelorganisatie waar alle grote partijen bij zijn aangesloten, zover gekregen een standpuntennota te schrijven. Daarmee wordt de Duitse pers actief benaderd, vooral beeldredacties. “Ze denken te weinig na over de consequenties van de nieuwe technologie. AI gebruiken voor beeldende kunst is één ding, maar het kan ook worden ingezet om nep nieuwsbeelden te produceren. Je kunt historisch uitzierende beelden in stemmig zwart-wit produceren en daarmee de geschiedenis vervalsen. Het moet transparant zijn waar beelden vandaan komen en hoe ze zijn gemaakt, liefst met een keurmerksysteem. Maar niemand neemt de verantwoordelijkheid – het kost immers geld – en iedereen wijst naar elkaar. Maar het gaat hier wel om het voortbestaan van de fotojournalistiek en zelfs de democratie!” Eldagsen ziet het daarom als zijn taak om te blijven hameren om meer bewustzijn. “Katherine Matthews was een van de eerste om me over dit onderwerp te interviewen. Ze vroeg: nu ben je dus activist geworden? Ik denk dat ze gelijk heeft.” □

“ Ik wil een innerlijk beeld weergeven, archetypen

BORIS EL DAGSEN (1970) werd geboren in het Zuid-Duitse plaatsje Pirmasens. Hij ging naar de kunstacademie van Mainz en studeerde filosofie aan de universiteiten van Mainz en Keulen. Daarnaast volgde hij colleges in Praag en Hyderabad (India), en nam deel aan de Roger Ballen Masterclass. Zijn werk is internationaal tentoongesteld in onder andere Kassel, Hamburg, Sydney en Edinburgh. Eldagsen nam bovendien deel aan onder andere FestFoto (Porto Alegre), Noorderlicht (Groningen), Voies Off (Arles), PhotoVisa (Krasnodar) en de biënnales van Perth en Le Havre. Sinds 2014 is hij lid van de Deutsche Fotografische Akademie.

Alfred Marseille

Fictie in het kwadraat

DOOR MADELEINE ROOD

Kunstenaar Alfred Marseille ziet Artificial Intelligence (AI) als een interessant, nieuw gereedschap voor zijn werk. Begin dit jaar werkte hij er voor het eerst mee en AI heeft hem aangenaam verrast. Drie nieuwe series, waarin hij zoekt naar abstract filosofische beelden, zijn het resultaat. En hij gaat ermee verder, zolang hij het spannend en boeiend vindt en AI hem blijft verrassen. “Met AI wordt alles anders, het wordt door zichzelf gegenereerd en is dus fictie in het kwadraat.”

Alfred Marseille studeerde filosofie aan de UvA en vanuit die invalshoek is hij in de beeldende kunst terecht gekomen. Hij is een veelzijdig kunstenaar en maakt installaties, foto's, film, elektronische muziek en meer. "In al mijn werk gaat het over perceptie, waarneming," vertelt hij. "Maar ook over wat je niet waarneemt. Samen met het Tropism Art & Science Collective maak ik werk dat zich als het ware in je ooghoek afspeelt. Als je ernaar probeert te kijken, is het verdwenen. Altijd was het idee dat de werkelijkheid veel meer is dan je in eerste instantie denkt. We zetten mensen graag op het verkeerde been." Marseille begon dit jaar met AI. Voor hem was het een logisch vervolg op waar hij al mee bezig was. "AI put uit alle beelden die ooit op internet terecht zijn gekomen en maakt dus nieuw beeld op basis van bestaand materiaal. In de films die ik met de dichter Jan Baeke maak, gebruiken we vaak *found footage*: de films zijn deels samengesteld uit oude filmfragmenten waarmee we een nieuw verhaal vertellen. Ook in mijn fotowerk maak ik vaak montages, bijvoorbeeld in mijn serie boslandschappen. Die zijn opgebouwd uit verschillende gezichtspunten en details van één specifieke locatie. Samen vormen deze gezichtspunten een inventarisatie van wat zich daar op dat moment aandient." Nadat de gemeente Amsterdam een oproep had gedaan om kunstwerken te maken voor de viering van het 750-jarig bestaan, ging hij het proberen. Hij gebruikte daarvoor twee programma's: Stable Diffusion en Midjourney. "Ik wilde een beeld maken van hoe de stad er over 50 of 100 jaar uitziet. Vanuit filosofisch standpunt had ik al belangstelling voor AI. Het is immers iets wat niet door mensen wordt gemaakt. Met AI wordt alles anders, het wordt door zichzelf gegenereerd en is dus fictie in het kwadraat." Hij probeerde beelden te genereren van Amsterdam onder water of als geplunderde stad, maar het resultaat viel tegen. "Te veel science fiction of fantasy en net niet boeiend genoeg." Vervolgens is hij gaan experimenteren met abstracte, filosofische opdrachten.

ONGERIJDHEDEN

Marseille wilde ongerijmdheden in de beelden brengen. "Ik had bijvoorbeeld als de opdracht ingevoerd: Hannah Arendt overdenkt het mysterie van geboorte en dood." De uitkomst verraste hem: een zwart-wit foto van twee vrouwen die erg op elkaar lijken en bij een halve bol staan. "Dat vond ik erg spannend, maar ik wilde er ook variaties in aanbrengen, dus voerde ik dezelfde zin met mijn naam in. Daar kwam een serie heel andere beelden uit: twee mannen, misschien wel broers, die telkens een ander wonderlijk object lieten zien. Zo iets kon je echt niet verzinnen. Het riep ook de vraag op wat er gebeurde op die foto. Toen kreeg ik het gevoel dat dit perspectief bood. De resultaten waren erg rijk aan associaties en ik kon hier bovendien dingen mee, die ik op een andere manier niet eenvoudig voor elkaar zou

krijgen. Om dit te maken moet je modellen hebben en een studio met lampen. Nu voer je alleen een tekst in. Dat moet je wel secuur doen, ook al krijg je voor dezelfde opdrachten soms heel verschillende foto's."

Hij moest lang zoeken totdat hij het kwalitatief goed vond. De imperfecties in de software vielen hem op. "Handen kloppen vaak niet helemaal. Ook kreeg ik foto's van bijvoorbeeld vijf mensen die enorm op elkaar leken. Net een soort vijfling, terwijl ik dat niet had gevraagd. Heel vervreemdend en soms ook buitengewoon spannend. In het begin waren mensen ook vaak monsterlijke gedrochten. Je ziet nu al dat de software verbeterd is en leert van bestaande beelden. Het is de vraag of het daardoor ook interessanter wordt. Ik verwacht eigenlijk dat AI saai en voorspelbaarder wordt. Het wordt steeds lastiger om verontrustende beelden te maken."

LOGISCH VERVOLG

Het meeste wat AI levert, vindt Alfred Marseille niet interessant. "Dan vraag je je af wat je ermee moet. Je moet echt goed kijken en selecteren. Vaak wordt het clichématig of juist te absurd, terwijl ik wil dat het raakt aan de werkelijkheid. Goede kunst zit op het snijvlak van fictie en realiteit. Met goede fictie laat je zien wat er werkelijk is. Ik wil beelden maken, waarbij je je afvraagt waar je naar kijkt."

Dat deed hij door onder meer fragmenten uit gedichten in te voeren of teksten met complexe tegenstrijdigheden, zoals bijvoorbeeld vreugde en verdriet in een opdracht. "Dan krijg je foto's waarvan je niet precies weet wat het is, maar waar je ook niet klaar mee bent. Tegelijk kun je er van alles in herkennen, de hele cultuurgeschiedenis komt langs, ook omdat AI zich baseert op bestaande en dus herkenbare beelden."

EIGEN WERK

Ook al rollen de beelden uit de computer, Marseille ziet ze als zijn eigen werk: "AI heeft het stempel van dat je het niet zelf maakt. Ik probeer er iets heel eigens van te maken. Ik werk veel met abstracte en vaak ook tegenstrijdige opdrachten, vermijd clichés, selecteer en bewerk de beelden. AI is voor mij gereedschap in een creatief proces om iets te maken wat op een betekenisvolle manier ongerijmd is en wat je verwondert. Daar zoek ik naar en dat vind ik ook bij AI."

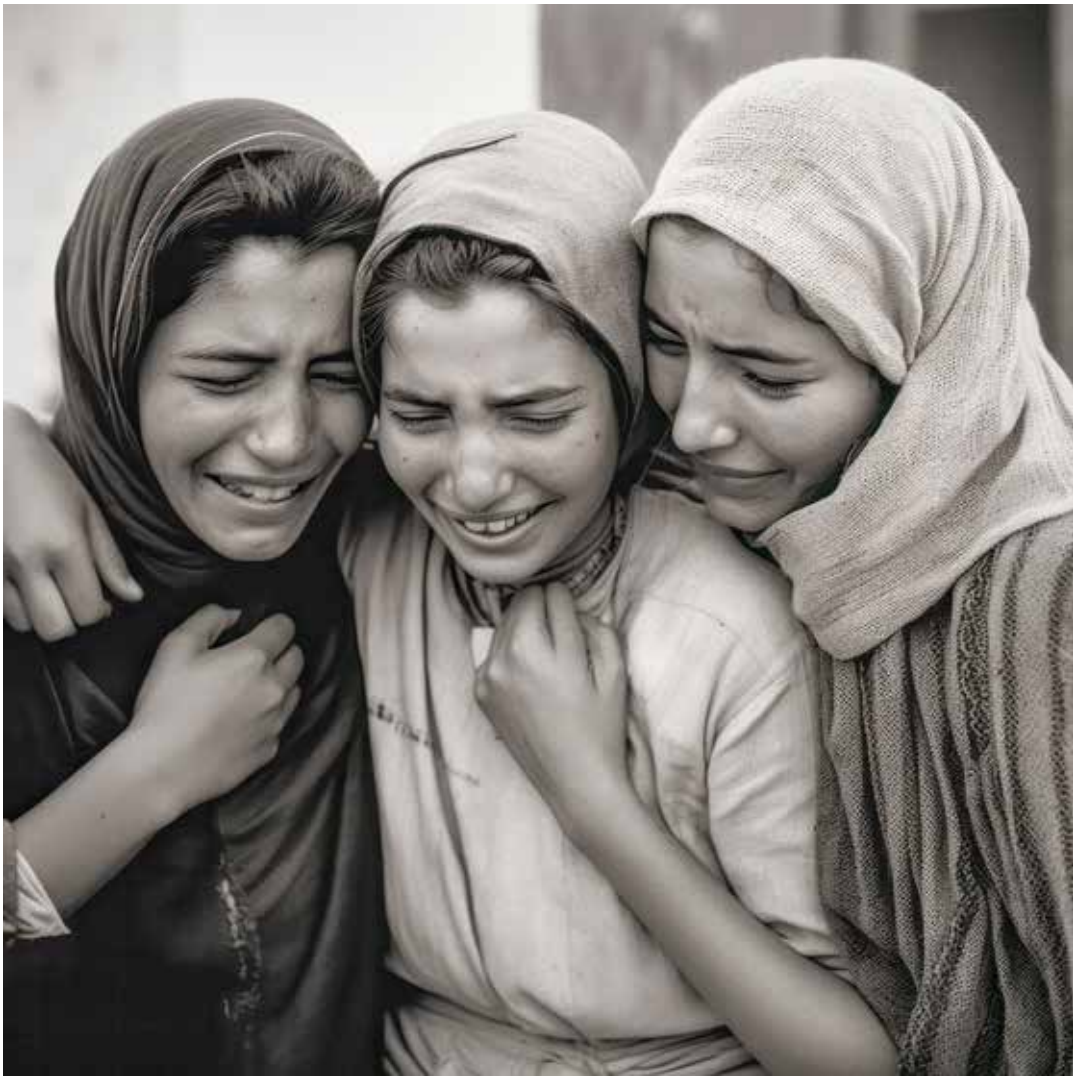
Reden om ermee door te gaan. "De laatste tijd besteed ik meer aandacht aan de omgeving. Ik begin met een portret en creëer ook de ruimte er omheen." Dat leverde een foto op van een man met twee kinderen in een non-descripte plaats met eigenaardige, niet-bestaande verkeersborden en een onverklaarbaar gat in de weg. "Een interessante foto, op het randje van bizar. Zolang AI mij blijft verrassen, ga ik ermee door." □

© Alfred Marselle, Birth and Death 5

© Alfred Marselle, Birth and Death 29

© Alfred Marsaille, Devastated 13

© Alfred Marsaille, Devastated 15

© Alfred Marselle, Joy and Sorrow 11

“ AI is voor mij gereedschap in een creatief proces om iets te maken wat op een betekenisvolle manier ongerijmd is

ALFRED MARSEILLE (1961) studeerde filosofie aan de UvA. Hij werkt als grafisch ontwerper en media kunstenaar, maakt geluidskunst, film, video-installaties, lichtinstallaties en fotografie. Hij maakt deel uit van het kunstenaarscollectief Tropism Art & Science Collective en werkt samen met de dichter Jan Baeke onder de naam Public Thought. Zerp in Rotterdam is zijn galerie. www.alfredmarseille.nl en www.zerp.nl

AI: nieuwe technologie vol ethische dilemma's

Fotografie is als technologie en als kunstvorm continu in beweging. Recentelijk heeft zich een grote revolutie voorgedaan. Want evenals in de literatuur, muziek en journalistiek, is artificial intelligence ook in de fotografie niet meer weg te denken. Wat betekent AI voor het vak en de kunst van fotografie?

DOOR NINA VAN RIJN

Artificial intelligence (AI) is in fotografie niet nieuw. De Healing Brush in Photoshop, waarmee oneffenheden op bijvoorbeeld het gelaat van een model kunnen worden weggewerkt, werkt met AI, evenals de HDR-functie op je iPhone. Ook beeldgeneratie met grootschalige AI-modellen bestaat al enkele decennia. Wél nieuw is dat beeldgeneratie met AI-modellen – vanaf nu generative AI – sinds kort voor het grote publiek beschikbaar is, met de gebruiksvriendelijke interface van tools als Midjourney, DALL-E en Stable Diffusion. En dat brengt dilemma's met zich mee. Dilemma's over de definitie van menselijke creativiteit, geloofwaardigheid van fotografie, bedreiging van werkgelegenheid, ethische problemen en over copyright.

EINDE DER CREATIVITEIT

Laten we beginnen met de vraag of generative AI het einde betekent van de menselijke creativiteit, nu computers blijkbaar tot hetzelfde in staat zijn. Creativiteit is het vermogen iets nieuws te maken of bedenken. Hoewel bepaalde intelligente dieren – zoals mensapen en dolfijnen – in staat zijn nieuwe dingen te bedenken, zien we creativiteit bij uitstek als menselijke eigenschap. Geen wezen is zo innovatief als de homo sapiens. Er zijn geen ander wezens die net zoals wij in staat zijn tot het maken en begrijpen van symboliek, verhalende kunst en in staat zijn tot spontane creatie.

Komt met generative AI een einde aan onze unieke positie? Zijn we minder bijzonder dan we

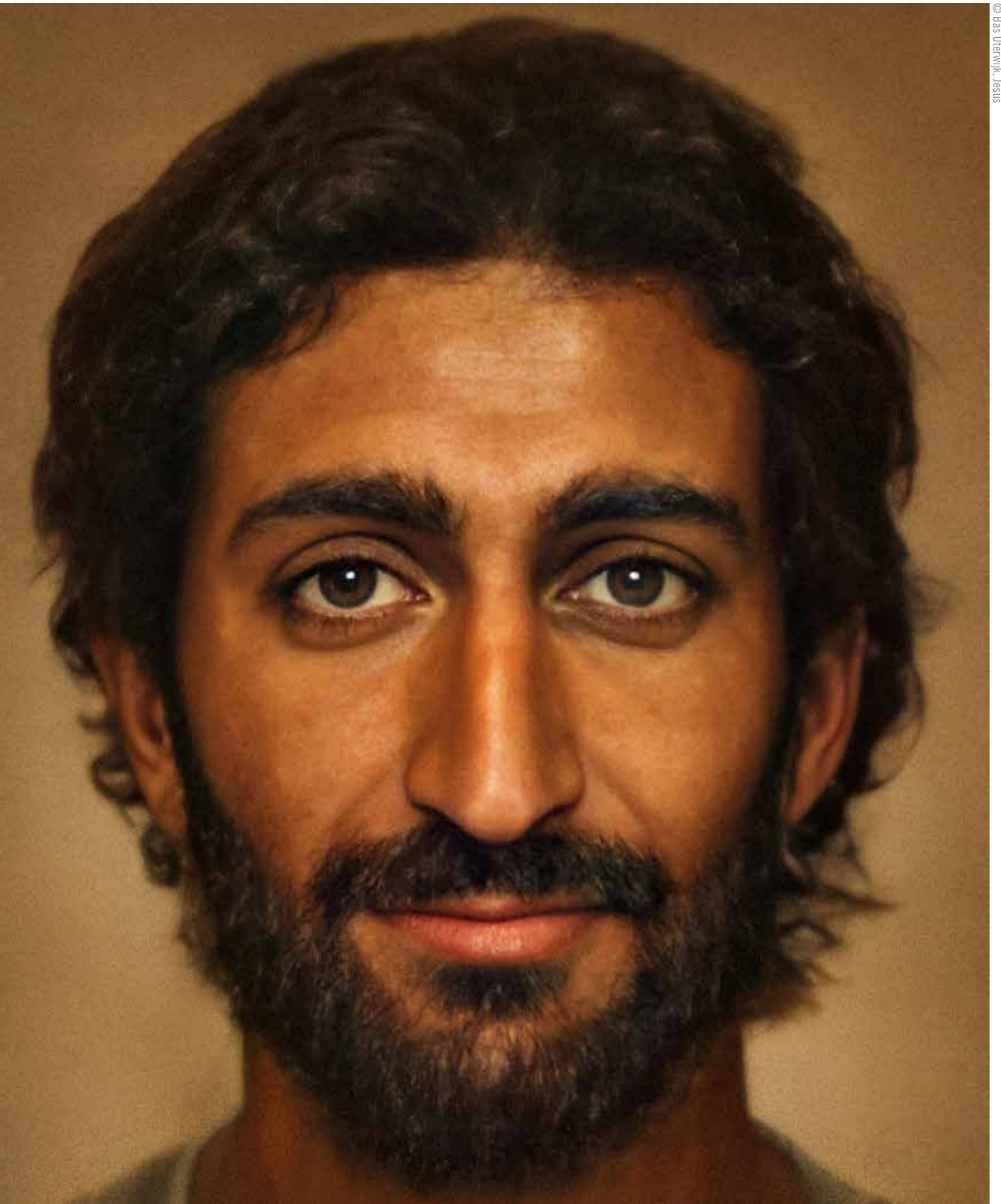
dachten? Bas Uterwijk, AI-kunstenaar en voormalig fotograaf: “Ik denk dat AI ons beeld van wat creativiteit is uitdaagt. Wat wij creatief noemen, is misschien helemaal niet zo creatief. Het is immers in een algoritme te vangen.” Waar de echte creativiteit volgens Uterwijk in zit is de intentie van de fotograaf achter het tonen van bepaalde beelden. “Wat wil je de toeschouwer vertellen? Waarom laat je bepaalde beelden wel of niet zien? Dat zijn menselijke motieven. Daar verandert AI niet zo gek veel aan.” Marcel Worrying, hoogleraar Multimedia Analytics, ziet creativiteit niet verdwijnen maar verschuiven. “Alle AI-gegenereerde beelden worden gemaakt omdat een mens een interessante prompt invoert. De mens bepaalt wat er op de afbeelding komt. En dat kunnen andere mensen zijn dan traditionele kunstenaars. Mensen die we eerst niet als creatief zagen, kunnen dat nu ineens wel zijn.” Creativiteit blijft een mysterie. Niemand – zelfs de ontwikkelaars van grootschalige AI-modellen – begrijpt precies wat er ‘aan de achterkant’ gebeurt wanneer een nieuw beeld wordt gegenereerd. Precies zoals de eigenaar van het brein – het creatieve individu – ook niet exact begrijpt wat er ‘in de bovenkamer’ gebeurt als er een nieuw, creatief idee ontstaat.

BEVRIJDING VAN DE CREATIVITEIT

Sheena Iyengar, professor aan Columbia Business School, vergelijkt in *Time Magazine* (juni, 2023) het effect van AI op creativiteit met het effect van schaakcomputers. “Toen de computer in 1997 de onverslaanbare grootmeester Kasparov versloeg, was men bang dat dit het eind van het streven naar grootmeesterschap in het schaken zou betekenen, omdat je toch nooit zo goed zou kunnen schaken als een computer.” Het tegenovergestelde gebeurde. Door naar computersimulaties te kijken werden menselijke schakers beter en creatiever.

Net als een schaakcomputer, schotelt generative AI ons eindeloos veel creatieve mogelijkheden voor. We kunnen enorme hoeveelheden aan keuzes combineren en nieuwe ideeën in milliseconden testen. “AI produceert niet per se het beste idee, maar het reduceert wel kosten – in tijd, geld en moeite – om nieuwe ideeën te genereren door in een oogwenk niet eerder geziene opties te tonen,” schrijft Iyengar. Die opties zijn combinaties van miljoenen bestaande bronnen. Je hoeft als artiest nu niet meer zelf bestaande ideeën te combineren tot iets

nieuws, je kunt je creatieve energie richten op het itereren, selecteren en combineren van opties tot een nieuw en krachtig idee. Je bevrijdt als het ware je creativiteit. Die bevrijding bemerkt Uterwijk in de praktijk. “Als kind wilde ik me al creatief uitdrukken, maar ik ben daarin lang geblokkeerd geweest. Ik vind namelijk niets zo eng als een leeg canvas. In fotografie vond ik een oplossing. Er wordt je al wat gegeven, je hoeft het als artiest alleen nog maar af te maken. Dat is bij AI ook zo.”

Maar hoe realistischer AI-gegenereerde beelden worden, hoe minder interessant ze wellicht worden voor kunstenaars. “Veel artiesten geven aan dat verbeteringen in AI-modellen ze minder fun maken om mee te werken. Juist de fouten en de vreemdheid in de beelden die AI soms genereert maken ze aansprekend”, ziet Charlotte Kent, Associate Professor Visual Culture aan de Montclair State University.

GELOOFWAARDIGHEID

In de vroeg twintigste eeuw dacht men dat fotografie geen ware kunstvorm was. Zij toont immers realiteit zoals deze is, was de gedachte. Maar de fotograaf geeft altijd een persoonlijke invulling aan de realiteit. Hij of zij kiest een onderwerp, een moment van de dag, een compositie en een standpunt. De werkelijkheid is kneedbaar. Dat is in de kunstfotografie zo, maar ook in de documentaire fotografie. Daar verandert AI vrij weinig aan volgens Kent. “Bij fotografie als kunstvorm, doet geloofwaardigheid er niet toe. Als toeschouwer begrijp je dat de fotograaf het beeld zelf heeft gecreëerd en dat het geen weergave van de werkelijkheid is. Of het beeld nou met een camera of met AI is gegenereerd. Dat is anders bij journalistieke fotografie. Daarin is realisme wél belangrijk. Deep fakes, AI-gegenereerde beelden waarop je een echt persoon in een situatie kan weergeven die nooit heeft plaatsgevonden, brengen dat in gevaar.” Volgens Kent kan de oplossing hiervoor in blockchain liggen. Blockchain is een soort decentraal digitaal grootboek, waarmee de herkomst en het eigenaarschap van foto's onomkeerbaar vastgelegd kan worden. Ieder beeld krijgt een unieke 'vingerafdruk'. Als je een beeld ontvangt of ziet waarvan de vingerafdruk gelijk is aan de vingerafdruk van het originele beeld, dan weet je dat er niet mee is geknoeid. Wordt het beeld aangepast, dan krijgt deze een nieuwe vingerafdruk en tijdsaanduiding. Zo ontstaat er traceerbaarheid van beelden. Marcel

Worrying plaatst daarbij een kanttekening: “Als het ene softwarepakket wél de herkomst van beelden bijhoudt met blockchain en het andere niet, dan switchen mensen wel naar een ander pakket, als ze een reden hebben om de herkomst achter te houden.”

ZAKELIJKE KANS OF BEDREIGING?

Er wordt veel gerept over het verdwijnen van banen door AI. In journalistieke fotografie zal dat zo'n vaart niet lopen, meent Uterwijk. “Maar in fotografievormen waarin de harde realiteit minder belangrijk is, concurreert AI wél met fotografen. Dat gebeurt al. Denk aan fotografie als kunstvorm, modefotografie, productfotografie en reclamefotografie.” Natuurlijk zul je in de fotografie als kunstvorm altijd puristen houden, die alleen een foto aan de muur willen die met een camera is gemaakt. Maar er groeit nu een nieuwe generatie op die net zoveel heeft met AI-beelden als met camera-beelden. Ook voor fotografie als kunstvorm, ziet Kent de bedreiging niet. “Fotografen zullen kunst blijven produceren, welk medium ze ook

gebruiken. Of het nou een camera, computer of beide is.” Daarmee verandert de rol van de fotograaf wel aanzienlijk. In plaats van de sluiterknop indrukken, zal die zich moeten gaan verdiepen in het bedienen van AI-modellen. Uterwijk dook daar vol overgave in. “Ik was gelijk helemaal in de ban van AI. In het begin was ik er tien uur per dag, zeven dagen per week mee bezig. Sinds twee jaar verdien ik er mijn brood mee.”

En dat is precies waar het volgens Worrying om draait: meebewegen. Als je wil vasthouden aan de manier waarop de kunstfotografie vóór AI werkte dan heb je een probleem. “Als je de nieuwe tools accepteert en onderzoekt hoe je ze kan inzetten, dan zal dit leiden tot nieuwe mogelijkheden. Dat was met de introductie van Photoshop ook zo. Als je weigerde het te gebruiken, werd je overbodig.”

ETHISCH VRAAGSTUK

Dan is er nog het ethische vraagstuk. Kunstenaar Charlie Engman plaatst lichamen in posities die fysiek onhaalbaar zijn. Je zou modellen nooit vragen dergelijke houdingen aan te nemen, omdat ze tot blessures kunnen leiden. Het is creatief bevrijdend dat dit met AI wél kan. Maar – naast mensen in onaangename posities weergeven – kun je ze met AI ook onaangename of zelfs onethische dingen laten doen. Volgens Kent kan dit gebruikt en misbruikt worden. Enerzijds biedt het meer creatieve ruimte dan pure fotografie, anderzijds kun je de kijker beelden voorschotelen die ze liever niet zien. Maar ook dit is niet nieuw in de fotografie. Met fotomanipulatie kun je ook onethische beelden creëren. Kent: “Discussies over ethiek zijn zo oud als kunst zelf. Is het ethisch om naakte vrouwenlichamen in bepaalde posities te fotograferen? En wat doet het met ons als we naar beelden kijken vol met agressie? Dit vragen we ons ook al tijden af, bijvoorbeeld als het gaat om videogames waarin je mensen kunt beschieten. In 3D-gegenereerde beelden kun je mensen ook dingen laten doen die in de echte wereld onethisch zijn. Het probleem is dat deze beelden – nu ook met AI – ongecontroleerd de wereld in worden geslingerd. Daar zie ik zeker gevaar in.” Volgens Kent ligt er een grote verantwoordelijkheid bij zowel kunstenaars, curatoren als ontwikkelaars van AI-modellen om verantwoorde keuzes te maken én de kijker te informeren. En dat is niet het enige ethische dilemma met generatieve AI. Er zijn ook issues met stereotype-

© Bas Uterwijk, Aphrodite

ring en vooroordelen. Het werd al vrij snel duidelijk dat AI stereotypes bevestigt. “Wil je een beeld van een manager genereren, dan kreeg je bijna altijd een man. Vraag je voor een assistent, dan krijg je bijna altijd een vrouw”, legt Kent uit. “Logisch”, vindt Worrying. “AI-systemen worden immers gevoed met bestaande beelden. AI-beeldgeneratie is simpelweg kansberekening. Als de kans groter is dat managers man zijn, wat helaas nog altijd zo is, zul je ook vaker afbeeldingen van mannelijke managers krijgen.”

Inmiddels worden er willekeurig termen als ‘vrouwelijk’, ‘Aziatisch’ of ‘jong’ toegevoegd aan prompts om ervoor te zorgen dat het geen stereotypebevestigend beelden oplevert, buiten het oog van de gebruiker om. Maar ervaring leert dat wie een AI-model om een manager vraagt, nog altijd vaak een mannelijk figuur krijgt. Volgens Worrying kan AI juist ook helpen stereotypen tegen te gaan. Met de juiste prompts kun je zelf afbeeldingen van jonge, vrouwelijke, Aziatische managers genereren.

WIE IS DE EIGENAAR?

Het laatste dilemma dat beeldgeneratie met generatieve AI met zich meebrengt is eigenaar-

schap. “Sommige artiesten zien het werk dat ze met AI genereren als symbiotisch met een computer. Anderen zien het als een samenwerking. En weer anderen zien het als hun eigen werk, waarin AI simpelweg de tool is, zoals een camera ook een tool en niet de kunstenaar is”, legt Kent uit.

Ook Uterwijk ziet zijn werk als co-creatie. “Als ik iemand op straat fotografeer, dan ben ik ook aan het co-creëren. Ik gebruik een camera waarvan ik niet precies begrijpt wat alle componenten doen. En ik vang simpelweg de fotonen die op een persoon weerkaatsen. Op dezelfde manier zie ik mijn AI-beelden als een co-creatie.”

Worrying is het daar mee eens: “Als je een beeld in Photoshop manipuleert, maak je ook gebruik van de technieken die de software je biedt. AI is niks anders dan een handige tool om beelden te genereren en manipuleren. Maar dan op steroïden.” Of kunstenaars copyright kunnen claimen op AI-gegenereerde beelden is de EU nog niet over uit. De positie van de Copyright Office in de Verenigde Staten is dat copyright niet geclaimd kan worden als het product niet door een mens is gemaakt. Beelden gemaakt door bijvoorbeeld Midjourney technologie zijn volgens de VS geen product van menselijk auteurschap. En de afbeeldingen waarmee AI zich voedt dan? Rust daar geen copyright op? Worrying: “Als je een afbeelding genereert uit duizenden andere afbeeldingen, dan is je nieuwe beeld niet meer terug te herleiden naar bestaande beelden. Maar als je AI vraagt een beeld te maken in de stijl van Keith Haring, dan weer wel. Dat is geen nieuw issue. Je kunt zonder AI ook kunst maken geïnspireerd op de stijl van Keith Haring.”

EEUWENOUE DISCUSSIES

Kunstmatige intelligentie zet de vraagstukken waar fotografie en kunst al eeuwen mee dealen in een nieuw daglicht. Telkens als er een nieuwe technologie ontstaat vragen we ons af of technologie de kunstenaar gaat vervangen. Hoe ethisch bepaalde kunstwerken en technieken zijn, wat creativiteit is, van wie creativiteit is, wie de copyrights mag claimen en welke rol echtheid speelt in de kunst, vragen we ons al eeuwenlang af. Generative AI plaatst bestaande vragen simpelweg in een nieuwe context. De discussie hierover zal dan ook niet binnen een jaar beslecht zijn, maar zal doorlopen totdat er weer een nieuwe technologie ontstaat waarop we deze vraagstukken kunnen loslaten. □

© Bas Uterwijk, Liberty

“ AI-beeldgeneratie is simpelweg kansberekening

Hyperrealistische werkelijkheid

DOOR ELSJE VAN REE

Wat AI kan betekenen voor fotografen en kunstenaars zien we in de praktijk. Alles wat nieuw is heeft meerdere kanten, van bedreiging tot euforie over de mogelijkheden. Rienus Gündel Franciscus omarmt de mogelijkheden van AI als verruiming van zijn beeldend gereedschap. Hij scheidt zijn eigen hyperrealistische werkelijkheid.

© Rienus Gündel Franciscus

“ AI reageert soms anders dan je verwacht

AI is een systeem dat opdrachten uitvoert waar vroeger menselijke intelligentie voor nodig was. Het werkt met in software beschreven algoritmen die patronen herkennen en op basis daarvan beslissingen neemt. Google, Apple en Adobe werken al jaren met AI. Voor grafisch vormgever Rienus Gündel Franciscus is AI een middel om beeld te maken. “Ik maak daarbij gebruik van Midjourney. Het biedt meer mogelijkheden dan Photoshop. Ik ben in de loop der tijd goed ingevoerd in AI en ik vind het ontzettend leuk omdat ik merk dat er allerlei materiaal beschikbaar is. Je kan het zien als schetsen, beeldschetsen met materiaal waarbij fotografie de basis is.”

Er bestaan diverse publieksvriendelijke programma's waarvan Midjourney er een is. Midjourney is vooral geschikt voor wie nieuw beeld wil creëren. Ook DALL-E2 is een AI systeem waarmee realistische beelden en kunst kunnen worden gemaakt met een taalkundige omschrijving.

PROPS

Rienus Gündel Franciscus begon zijn carrière als stylist bij de Bijenkorf maar hij werkt sinds de jaren 1990 als grafisch vormgever met een goed gevulde orderportefeuille. “Ik ben de grafische technieken gaan toepassen en zo ging het ook met Photoshop. Ik werk in opdracht en wil dat ook blijven doen. Leren werken met AI doe ik op dezelfde manier. Frans Franciscus is mijn man, hij is kunstenaar, ik ben vormgever, we werken veel samen. De echte samenwerking kwam pas in 2012. Dat zijn soms fotoproducties. Frans heeft lang zijn atelier gedeeld met Erwin Olaf en heeft daar veel van geleerd. Hij beheerst de fotografie beter dan ik. Ik ben de vormgever en doe de beeldbewerking en ik creëer nieuw beeld. We hebben gekozen voor de naam Franciscus & Franciscus als kunstenaarsduo, zo treden we ook naar buiten.”

Het kunstenaarsduo exposeert regelmatig. Rienus Gündel Franciscus: “Ik ben gewend om in opdracht te werken en AI is dan heel gemakkelijk om beeld te creëren zodat je minder budget nodig hebt voor props zoals bloemen of meubels maar je moet wel goed aansturen. Het gaat om keuzes maken uit het brede aanbod. Maar als het tegenvalt kan je altijd weer terug naar een beeld dat je al had. Ik heb zelf een groot archief van opnames die ik kan gebruiken in AI. Daarvoor moet ik van de opname een prompt maken waarmee AI beeld genereert waarvan ik beslis wat ik kan gebruiken”

UNIVERSUM

Rienus Gündel Franciscus legt uit: “Op Facebook en andere kanalen laat ik zien wat mijn bedoelingen zijn. Ik noem het daarom ook studies. Je kan alles veranderen. Je kan belichting aanpassen of het type camera. Ik gebruik soms het woord ‘hyperrealisme’ in mijn prompts om een bepaalde sfeer aan te geven. Prompts zijn beschrijvingen die je maakt over dat wat je in beeld wil krijgen. AI is een generator van beeld op basis van een geschreven tekst: de prompt. Dat is de codering. Daarin kan ik verwijzingen maken. Bijvoorbeeld: jaren 50-stijl, welk soort mensen, achtergrond, effecten, licht, camera standpunt, type camera, filters, dramatisch, etc. Zo ontstaat een stijl. Als ik een Aziatische vrouw in beeld wil hebben moet ik een land noemen. Hij reageert niet op fysieke kenmerken zoals huidskleur. Dan krijg je de keuze die AI maakt en als je wil kan je daarop doorgaan. Vervolgens ga ik mijn prompts aanpassen. Ik vind het vooral interessant om beeld te maken waar je niet van kan zien dat het met AI is gemaakt.”

Rienus Gündel Franciscus legt helder en duidelijk uit hoe het werkt bij het tot stand komen van nieuw beeld. Het ongemak dat we voelen bij het artificieel genereren van beeld wordt deels gevoed door onze angst voor iets waarop we geen greep lijken te hebben. AI kan veel, het is analytisch en het kent mens-geïnspireerde en vermenselijkte artificiële intelligentie. AI kan leren. Maar AI kan geen zintuiglijke ervaringen leren zolang ze niet in woorden zijn te benoemen. Op de vraag ‘hoe voel je je vandaag?’ zal geen antwoord komen. Rienus Gündel Franciscus legt uit: “Bij AI komen heel veel dingen samen. Je moet weten welke keuzes je wil maken. AI reageert soms anders dan je verwacht. Als ik bijvoorbeeld kledingstukken van Vivienne Westwood wil gebruiken dan pikt AI daar elementen uit. AI is een universum en ik pas daaruit toe wat ik in mijn wereld wil gebruiken. Ik creëer mijn eigen hyperrealistische werkelijkheid.” □

© Rienus Gündel Franciscus

RIENUS GÜNDEL FRANCISCUS (1967) woont en werkt in Amsterdam. Gündel Franciscus is grafisch vormgever. Samen met zijn partner vormt hij het kunstenaarsduo Franciscus & Franciscus. Sinds 2012 maken Franciscus en Franciscus fotografische portretten als autonoom werk. Dit werk wordt regelmatig in binnen- en buitenland geëxposeerd. Rienus Gündel Franciscus maakt bij het tot stand komen van nieuwe beelden gebruik van alle grafische technieken alsmede Photoshop en AI.

De suggestie van een echt moment

DOOR NAOMI HEIDINGA

In één beeld een verhaal vertellen over heden, verleden en toekomst. Reclamefotograaf Arthur Mebius vertelt verhalen die grappig, ontroerend, opmerkelijk of alles in één zijn. Dat deed hij lang met een analoge camera, vervolgens met een digitale camera en tegenwoordig experimenteert hij met AI. Vooral uit nieuwsgierigheid, maar ook met het oog gericht op de toekomst. “Je kunt maar beter de eerste zijn.” Hij maakte verschillende series, bijvoorbeeld over een aap in een vliegtuig en een ‘Oer-Hollandse’ traditie: kippen dopen.

© Arthur Mebus

© Arthur Mebus

Mebius is geen enorme koploper als het gaat om nieuwe snufjes of ontwikkelingen binnen de fotografie. Hij maakte pas laat de overstap naar de digitale camera vanwege de liefde voor zijn technische camera. Bij de introductie van het maken van afbeeldingen met behulp van AI was zijn eerste reactie: 'even afwachten wat het doet'. Toch raakte hij door AI gegrepen. Maar wel pas in tweede instantie. "Vorig jaar heb ik voor het eerst met AI gewerkt, met het programma Midjourney. Het resultaat viel een beetje tegen. Daarom heb ik het een tijd links laten liggen. Tot begin dit jaar. Na een update was er opeens veel meer mogelijk." Dat schiep perspectieven voor de fotograaf. "Met behulp van AI-generatie is het makkelijker om beelden met een bepaalde tijdsgeest te maken. Dat intrigeerde mij." De eerste AI beelden die hij maakte liggen in een verlengde van een serie vrij werk. Daarin zijn foto's van scenes in en met vliegtuigen te zien. De beelden hebben dezelfde sfeer. "Mijn eerste AI beeld is van een vrouw in een vliegtuig. Ze zit bij het raam." Het is een sfeervolle foto, die een bepaalde spanning oproept. "De kwaliteit van het beeld is goed, het is een mooi portret. Het beeld zit vol sfeer en emotie. Het past bovendien bij het tijdsbeeld dat ik voor ogen had." Hij besluit ermee verder te gaan.

Hij maakt nog een serie die zich afspeelt in het vliegtuig, ditmaal met een chimpansee in de hoofdrol. De chimpansee heeft gegeten en daarbij het vliegtuig niet bepaald schoongehouden. Het zijn vreemde scenes, maar toch lijken de beelden voor je gevoel te kloppen. "Deze beelden zou ik ook kunnen fotograferen. Het zou alleen veel tijd, moeite en geld kosten. Bovendien zou het een hele klus zijn met die aap. Als je goed kijkt, zie je dat een aantal dingen niet kloppen. Voor de AI beelden vind ik dat echter geen bezwaar. Mijn stijl van fotograferen refereert vaak naar cartoons en daar past deze vreemde esthetiek eigenlijk heel goed bij."

KIPPEN DOPEN

Een andere serie verbeeldt een bijzondere 'Oudhollandse' traditie: kippen dopen. De traditie bestaat niet, heeft ook nooit bestaan, maar Mebius is benieuwd of hij documentaire achtige beelden van deze 'traditie' kan maken. Hij geeft Midjourney een aantal prompts mee: zwart-wit beelden, Nederland, jaren vijftig, kippen dopen. Het resultaat lijkt net echt: hij heeft verschillende beelden gemaakt van diverse personages met kippen die worden 'gedoopt'. Je zou hooguit kunnen zeggen dat de beelden iets Amerikaans aandoen. "Ik ben nog een stapje verdergegaan door een serie te maken over de teloorgang van deze traditie." Deze serie omvat beelden die doen denken aan een dorpsfeest. Er zijn beelden van mensen in kippenpakken die gedoopt worden, dansende mensen in kippenpakken, kippen in een schiettent en gegrilde kippen op een bord. "Het was niet makkelijk om beelden te maken van mensen in kippenpakken. Midjourney is van oorsprong heel goed in fantasy- en archetype. Dat merk je: het programma is heel goed in sprookjesachtige taferelen, in tovenaars en heksen. Mensen in kippenpakken, dat is

een ander verhaal." Hij laat zijn fantasie bij deze tweede serie de vrije loop. "Terwijl ik bezig ben, bedenk ik welke beelden nog meer bij een dergelijke teloorgang zouden passen. Sommige prompts leveren iets op, anderen niet. Dan ga ik verder, op zoek naar andere manieren om het onderwerp te verbeelden. Deze manier van werken gebruik ik ook in mijn fotografie."

INTERPRETATIE DOOR AI

Op Instagram is een ander experiment van Mebius te volgen. Hij gebruikt een originele foto als bron voor nieuw AI werk. "Ik laat hierbij de foto door AI omschrijven. Deze omschrijving gebruik ik als prompts. Hieruit komen nieuwe beelden die door AI zijn gegenereerd." Het levert interessante interpretaties op. Een foto van een auto in een wasstraat met lange rode slierten wordt door AI kennelijk herkend als octopus. Een foto met daarop een auto, heg en een waarschuwingsbord voor overstekende herten levert sprookjesachtige plaatjes van herten in begroeide auto's op. "De opmerkelijke resultaten vind ik het meest interessant. Omdat AI steeds meer begrippen leert en situaties herkent, worden de beelden minder absurdistisch en meer realistisch. Je krijgt steeds vaker een gestileerde versie van de originele foto terug."

VOOR- EN NADELEN

Mebius volgt de discussies over het gebruik van AI met interesse. Toch wil hij AI niet zomaar afdoen, hij ziet een aantal voordelen van AI. "Het scheelt tijd en geld. Ik hoef bijvoorbeeld geen set na te bouwen als ik iets voor ogen heb, geen acteurs in te huren. De footprint van een AI-productie is wezenlijk minder dan van een 'echte' fotoproductie. Ik hoef geen mensen of dieren in lastige posities te fotograferen." Bovendien zou hij AI kunnen gebruiken in plaats van stockbeelden. "Mijn foto's bestaan vaak uit samengestelde beelden. Zo heb ik regelmatig een locatie nodig, waarin de scene zich afspeelt. Het is niet altijd mogelijk om zelf die locatiefoto te maken. Het is te ver weg, het gaat over een andere tijd of het seizoen is verkeerd. In zo'n geval gebruik ik stockfoto's. Ik gebruik er bijvoorbeeld drie, die ik vervolgens moet bewerken tot ze passen bij mijn beeld. Met AI hoeft dat niet." Nadelen zijn er ook. "AI kent nog niet alle begrippen. Je kunt niet zomaar een opdrachtgever beloven dat je zijn wensen qua beelden met AI kunt vervullen, je moet een slag om de arm houden." Hij maakte al een serie met AI in opdracht over futuristische Jaguar modellen. Hoe bepaal je je prijs voor dergelijke beelden? Daar moet je over nadenken als fotograaf. En word je dan betaald voor de kwaliteit van het beeld, of voor je fantasie? AI is voor Mebius geen vervanger van zijn fotografie en niet voor fotografie in het algemeen. "Het is geen weergave van een echt moment, het is een suggestie daarvan. Bovendien: het leukste is toch met mensen bezig te zijn, op een set. Dat is een happening. Bovendien voel me als ik met AI werk niet echt fotograaf, maar eerder een beeldmaker." □

© Arthur Mebus

© Arthur Mebus

ARTHUR MEBIUS (1971) studeerde fotografie aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag (KABK). Hij heeft meer dan twintig jaar ervaring in de reclamewereld en werkt voor nationale en internationale klanten. Naast opdrachten maakt hij vrij werk. Hij viel al meermaals in de prijzen. www.arthurmebius.com

Geconstrueerde geschiedenis

DOOR CLAIRE HOOGAKKER

De beelden uit de serie POST van Sander Coers lijken regelrecht afkomstig uit een oud familiefotoalbum of een klassieke film uit de jaren zestig of zeventig. Gespierde torso's en mannenlijven in bont geprinte overhemden geplaatst tegen idyllische, Sound of Music-aandoende bloemenvelden en berglandschappen. Strak in het pak gehesen manfiguren, wandelend over het strand. Er lijkt iets niet helemaal te kloppen, en dat blijkt ook zo te zijn. Niets is namelijk wat het lijkt in het werk van Sander Coers.

De dromerige beeldtaal die zo kenmerkend is voor de fotografie van Coers wordt gevoed door de herinneringen aan zijn jeugd in Zeeuws-Vlaanderen. Door deze focus probeert hij een bepaald nostalgisch gevoel terug te halen. “Ik kijk ook vaak dezelfde films, om hetzelfde gevoel als toen ik ze voor het eerst zag opnieuw te beleven”, verklaart Coers. Hij omschrijft zijn werk zelf als “situaties waarin er niet veel gebeurt, waardoor je door het verhaal heen kabbelt aan de hand van de foto’s.” Die gemoeidelijkheid, een bepaalde voorspelbaarheid en een universeel en herkenbaar gevoel is misschien wat zijn foto’s zo aansprekend maken.

Coers’ afstudeerwerk, *Come Home*, is een visueel onderzoek naar jonge mannen van zijn leeftijd. “Het begon met het volgen en fotograferen van mijn neefje Jens gedurende de zomer van 2019”, vertelt hij. “Een jaar nadat hij uit de kast kwam was hij getransformeerd tot een zelfverzekerde jongen die zichzelf volledig accepteerde. Ik vond die transformatie zo krachtig, dat ik dit concept ben gaan uitbouwen naar het fotograferen van jonge mannen in hun zoektocht naar volwassenheid en zelfacceptatie. Dit interesseerde mij in het bijzonder omdat ik zelf moeite had met het uiten van emoties en het durven kwetsbaar te zijn.” Het hierop volgende project *Blue Mood* (Al Mar) gaat over dezelfde groep jongens, maar dan in een volgende levensfase. “Daaraan zie je dat ik zelf ook ben gegroeid als persoon. Het is in die zin ook een beetje een zelfportret.”

FAMILIEALBUMS

Het project *POST* komt voort uit Coers’ interesse in de rol die familiealbums vervullen door het van generatie op generatie doorgeven van verhalen. Het project werd verder gevoed door zijn eigen familiegeschiedenis en het ontbreken van bepaalde antwoorden. In zijn eigen familiealbums ontdekte hij een puzzelstukje van zijn erfgoed dat verband hield met de geboorte van zijn grootvader in Indonesië tijdens de Tweede Wereldoorlog. “Mijn opa’s vader, een Nederlandse man, werd toentertijd meegenomen om te werken aan de Birma spoorlijn, en is daar overleden. Vervolgens bleef mijn opa achter met zijn moeder, een Molukse vrouw, als zogenaemde ‘buitenkampers’. Toen er een opstand kwam in 1949, heeft hij moeten vluchten. Tegelijkertijd vocht Nederland tegen Indonesië, die de onafhankelijkheid had uitgeroepen. Eenmaal in Nederland aangekomen werden ze niet geaccepteerd als Nederlanders, dus vielen ze tussen wal en schip.” Coers vertelt hoe een collectief trauma een stilte in de familie rond de oorlog en de nasleep ervan veroorzaakte. “Mijn opa praatte nooit over zijn verleden, en zo is er een gat ontstaan van onvertelde verhalen”, vertelt Coers.

VALSE VERHALEN

Na uitsluitend met analoge fotografie gewerkt te hebben, is Coers zich gaan verdiepen in de eindeloze mogelijkheden die AI biedt. “Zo heb ik mijn familiegeschiedenis vervalst, of hierop voortgeborduurd, door middel van AI. Ik ga niet precies vertellen hoe ik het heb gedaan; dat is het geheim van de chef”,

zegt Coers lachend. “Maar ik heb verschillende scènes gepakt uit de fotoboeken van mijn grootouders - van de jaren veertig tot negentig - en deze vervolgens in een bot ingevoerd. Hierin worden die situaties en elementen - landschappen, kleding, vergelijkbare kleuren - gemixt, waaruit nieuwe beelden en een nieuw narratief ontstaan. Dit heb ik dan een beetje ‘getweakt’ door de situaties aan te passen, maar visueel gezien komen ze overeen. Het zijn vrij abstracte scènes; het is meer een interpretatie van een familiegeschiedenis en onvertelde verhalen. Wat je op het uiteindelijke beeld ziet lijkt ergens op, maar niets is bestaand, niets is echt.”

Coers is geïnteresseerd in de rol van fotografie die verschuift van het doorgeven van herinneringen naar een robot die dat kan reproduceren en iets wat niet echt is, echt kan laten aanvoelen. “Aan de ene kant wil ik dichterbij bij mijn opa komen, en aan de andere kant wil ik de techniek zelf en de veranderende rol van fotografie onderzoeken.”

MANNELIJKE MATERIALEN

In *POST* onderzoekt Coers de gelaagde relatie tussen herinneringen en de werkelijkheid en spitst dit toe op het thema mannelijkheid. “Aan de ene kant speelt het geheugen een belangrijke rol bij het vormgeven van onze perceptie en opvattingen over mannelijkheid in de loop van de tijd. Door te kijken naar de terugkerende elementen in de met AI-gegenereerde beelden - zoals pakken, riemen en hoeden - kunnen we zien hoe deze in verschillende tijdperken werden gebruikt als visuele uitingen van mannelijkheid. Aan de andere kant onderzoekt het project het geheugen als gemanipuleerd en verzonden construct. Dit roept vragen op over de authenticiteit van onze herinneringen, en hoe onze percepties gevormd worden door geconstrueerde herinneringen in plaats van daadwerkelijke ervaringen.”

De foto’s zijn UV-geprint op multiplex; een materiaal dat vaak gebruikt wordt in stereotiepe mannelijke omgevingen zoals de bouw. “De geconstrueerde herinnering en de geconstrueerde mannelijkheid komen hierin samen, maar botsen ook met elkaar”, legt Coers uit. “Daardoor wordt het heel tactiel en breng je het digitale naar de echte wereld in fysieke vorm. De beelden zijn door AI gegenereerd, maar ze zien er heel kwetsbaar, tactiel en intiem uit. De werken zijn imperfect en allemaal uniek; bij sommige is er een stukje af of klopt het hout niet helemaal. Net als herinneringen: een herinnering is ook kwetsbaar en vluchtig.”

In 2016 is Coers’ opa terugverhuisd naar Indonesië, waar hij recent is overleden. “Er gaat zo’n verhaal schuil achter deze man. Ik weet het zelfs niet na dit project te hebben gedaan. Maar er is een hernieuwde motivatie ontstaan om dat verhaal te achterhalen.” Coers vermoedt dat zijn opa op zoek was naar zichzelf, en daarom terug naar zijn wortels is gegaan. “Hij is naar zijn thuis gegaan, of naar wat voor hem als thuis voelde. Misschien had hij, net als ik, een soort van hang naar het verleden. □

© Sander Coers, POST, 2023

“ Hoe worden onze percepties van mannelijkheid gevormd door geconstrueerde herinneringen?

SANDER COERS (1997) is een kunstenaar die met fotografie werkt en gevestigd is in Rotterdam. Zijn werk balanceert op de grens van documentaire en fictie. Coers behaalde in 2021 zijn BA in Beeldende Kunst aan de Willem de Kooning Academie in Rotterdam. Zijn afstudeerproject, *Come Home*, werd geselecteerd voor Best of Graduates 2021 van Galerie Ron Mandos en genomineerd voor verschillende prijzen. Coers werd door NRC uitgeroepen tot Rijzende Ster van 2022. Zijn werk is aangekocht door de Rabobank, het Ministerie van Buitenlandse Zaken en diverse particuliere collecties.

Ik gebruik twee van mijn eigen foto's om via het /blend commando in Midjourney een derde foto te maken. Foto 1 is een vervallen huis met een Amerikaanse vlag. Foto 2 is een beeld van twee Mexicaanse jongetjes bij een Halloween viering in de Mexicaanse stad Oaxaca. Ik wilde de jongetjes voor het huis plaatsen. Foto 3 is het eerste resultaat dat Midjourney ervan maakte. Foto 4 is het tweede resultaat.

Worstelen met AI-beeldgenerator Midjourney

Zijn AI-programma's die woorden omzetten in fotorealistische beelden de doodsteek voor de fotografie of prachtige nieuwe tools in de gereedschapskist van de fotograaf? Een onderzoek naar de mogelijkheid om als fotograaf een creatieve dialoog aan te gaan met AI-beeldgenerator Midjourney.

DOOR TEAKE ZUIDEMA

De gebruiker van een AI-beeldgenerator voert een aantal Engelse woorden (prompts) en een aantal instructies (parameters) in, waarna de beeldgenerator binnen zeer korte tijd één of meerdere beelden ophoest. Voeg je woorden photorealistic, photography, wide angle, 20mm, Nikon D850, Leica, f-stop 2.0, studio flash of grainy toe aan de prompts, dan zal de beeldgenerator proberen een zo fotorealistisch mogelijk beeld te leveren. Soms lijkt het er niet op, maar vaak zijn de beelden van Midjourney, DALL-E2 en Stable Diffusion alleen van echte foto's te onderscheiden

door speciale programma's die daarvoor ook weer gebruik maken van AI. Het is belangrijk te begrijpen dat zo'n AI-programma niet gewoon de beheerder is van een gigantische beeldbank. Vraag je Midjourney om een beeld van een banaan, dan reproduceert de algoritme niet domweg een beeld van banaan dat het gevonden heeft op internet. Nee, het woord banaan is in het geheugen van het programma gekoppeld aan een groot aantal vectoren die het object beschrijven: geel, krom, hangend aan boom, eten, voedsel voor aap, enzovoort. Bij de prompt 'banaan' geeft het programma opdracht aan zijn image-gene-

rator om aan de hand van al deze vectoren een beeld van een banaan te produceren.

CREATIEF MET MIDJOURNEY?

Kan de beeldgenerator Midjourney op een creatieve manier gebruikt worden in de workflow van een fotograaf? De keuze valt op Midjourney omdat dit programma er op dit moment er het beste in slaagt fotorealistische beelden te produceren. Er duiken steeds nieuwe en betere versies op van andere beeldgeneratoren dus het kan best zijn dat Midjourney binnen een paar maanden onttroond wordt.

Er zijn twee manieren om als fotograaf op creatieve wijze met Midjourney aan de slag te gaan. In de eerste plaats, en dit geldt voor alle beeldenmakers, kun je proberen de resultaten steeds beter te controleren door bekwaam te worden in het gebruik van de prompts en de parameters. In de tweede plaats, en nu wordt het voor fotografen echt interessant, kun je creatief omgaan met Midjourney door je eigen foto's, of die van anderen, te gebruiken als prompts eventueel aangevuld met geschreven prompts. Het controleren van Midjourney heeft veel weg van een potje vrij worstelen met een computer. Het programma blinkt uit in het maken van recht-voor-zijn-raap fotorealistische portretten. Echter, hoe meer mensen, dieren of andere gecompliceerde objecten en situaties je in beeld wilt hebben, hoe vaker

© Teake Zuidema

© Teake Zuidema

Midjourney blijft nukkig. De vlag zit nu niet aan het huis maar in de kleding van de jongens. De pompoenen zijn verdwenen. De maskers lijken plotseling meer op de stijl van de Mexicaanse Lucha Libre. Het huisje is lang niet zo'n krot als in foto 1.

Dit beeld is ontstaan door de URL's van foto 1 en foto 2 als prompts te gebruiken na het commando /imagine en daar vervolgens de volgende serie woorden aan toe te voegen: boys in front of old house, wooden house, wreck, falling apart, boys wear masks, halloween pumpkins, american flag, big flag on house, photograph, stars and stripes, --ar 3:2. Het is duidelijk dat de algoritme weet hoe een vlag eruit ziet, maar moeite heeft de vlag aan het huis te bevestigen.

Midjourney een prompt zal negeren en hoe onvoorspelbaarder het resultaat. Er ontstaan dan ook rare fouten. Zo hebben alle AI-beeldgeneratoren - nu nog - moeite met het produceren van handen en vingers. Wat een AI-beeldgeneratoren interessant maakt, is het principe van randomness, oftewel willekeur. Gewone computerprogramma's doen niets anders dan instructies uitvoeren. Voert de gebruiker tien keer dezelfde instructies in, dan verricht het programma tien keer dezelfde handeling. Zo niet bij AI-beeldgeneratoren. Voer je honderd keer dezelfde prompts en parameters in, dan hoest Midjourney toch honderd keer een ander beeld op. Het lijkt zo alsof die beeldgenerator een zekere creatieve vrijheid heeft en zo outside the box kan denken.

Dankzij de randomness bestaat de mogelijkheid prompts eindeloos in te voeren met steeds andere resultaten. Dit biedt de gebruiker de optie prompts aan te passen, weg te laten, te wijzigen of nieuwe prompts toe te voegen en dan maar te zien wat Midjourney daarmee doet. Uiteindelijk krijg je dan iets meer creatieve controle die je in staat stelt een beeld te maken zoals je dat min of meer voor ogen had. Je kunt zo'n AI-beeld dan bijvoorbeeld gebruiken als inspiratie voor een echte foto, of om een idee voor een foto te pitchen bij een opdrachtgever.

BEELDEN ALS PROMPTS

Voor fotografen wordt Midjourney pas echt interessant wanneer je eigen foto's gebruikt als prompts. Je gaat dan immers aan de slag met een product van je eigen creativiteit. Het programma analyseert het beeld dat je invoert, vertaalt dat in woorden en gebruikt die woorden dan weer als prompts om beelden van 1024 x 1024 pixels te maken. Met Topaz Gigapixel of een ander AI-programma kun je dan de resolutie van zo'n beeld opkrikken naar een hogere resolutie.

Via het commando /blend kun je in Midjourney twee of zelfs meer foto's met elkaar mengen. Beide beelden verwekken dan samen een tweede generatie beelden waarbij het DNA van beide ouders genetisch gemanipuleerd is door Midjourney. Je kunt met zo'n tweede generatie beeld dan aan de slag om weer andere beelden te maken of bewerkingen uit te voeren in Photoshop of andere programma's. Je kunt het beeld ook weer gebruiken als inspiratie voor echte fotografie.

Met het /blend commando van Midjourney gebruik je uitsluitend beelden/foto's als prompts. Maar met het gewone /imagine commando kun je ook combinaties van foto's en woorden als prompts gebruiken. Je voert dan na /imagine eerst de URL's in van de foto's en voegt daarna woorden toe om, mocht dat nodig zijn, af te sluiten met

parameters. Met de parameter --ar 16:9 krijg je een beeldverhouding van 16:9.

CREATIEF PROCES

Fotografen kunnen Midjourney en andere AI-beeldgeneratoren gebruiken in een creatief proces. De fotograaf voert prompts, parameters en beelden in om tot een bepaald resultaat te komen. Vervolgens mixt Midjourney al die informatie door elkaar en levert dan altijd beelden die anders zijn dan verwacht. Daarna ligt het initiatief weer bij de fotograaf door aan de ene kant te proberen het proces meer te sturen en aan de andere kant de verrassingen (en eventuele fouten) die de algoritme ophoest te accepteren als een basis om verder mee te werken.

Het hele proces houdt zo het midden tussen een partij vrij worstelen en een creatieve dialoog tussen gebruiker en programma. Het is wel duidelijk dat AI-beeldgeneratoren in een rap tempo beter worden. Dat betekent waarschijnlijk dat de gebruiker steeds meer controle zal krijgen over de resultaten. Gebruikt je die resultaten vervolgens als inspiratie om echte foto's te maken, dan blijf je een echte fotograaf. Ga je uitsluitend werken met de beelden die de AI genereert, dan schrijf je niet met licht en ben je een algoritme-graaf of pixelgraaf geworden. □

nederlands fotomuseum

Ad van Denderen

Onderweg

30 sep. 2023 – 28 jan. 2024

info & tickets: nederlandsfotomuseum.nl

Bezoekadres:
Statendam 1
(Wilhelminapier),
Rotterdam

24 SEP
—
10 DEC

Vytautas Kumža, Hands up, 2022

ECHO

FOTOGRAFIE EN INSTALLATIES VAN
VYTAUTAS KUMŽA

CODA MUSEUM

coda-apeldoorn.nl/echo

© Nancy Poeran

© Nancy Poeran

© Nancy Poeran

WE ARE ALL MADE OF LIGHT AND SHADOW

In mijn visie is niets absoluut één ding. Ik omarm het idee dat de realiteit subjectief is en dat er meerdere lagen van waarheid bestaan. Ik nodig de kijker uit om te reflecteren op de essentie van wat ze waarnemen en de vraag te stellen of er een eenduidig beeld bestaat. Zijn we allemaal gevangen achter maskers, passen we ons aan aan onze omgeving? Wat is echt en wie heeft het recht om dat te bepalen? En wat definiëren we als goed, en voor wie?

Mijn werk onderzoekt de complexe wisselwerking tussen onze innerlijke belevingswereld en de externe realiteit. Het illustreert de polarisatie die zowel in de wereld als in onszelf plaatsvindt. Ik gebruik bewust contrasten zoals scherppte versus onscherpte en licht versus donker om de spanning en dualiteit van onze samenleving weer te geven.

Om mijn artistieke visie te realiseren, maak ik gebruik van een combinatie van kunstmatige intelligentie (AI), fotografie, digitale beeldbewerking, en schilder- en tekentechnieken. Deze diverse mediums stellen me in staat om een gelaagdheid in mijn werk te creëren en verschillende perspectieven te verkennen.

Nancy Poeran (1975) is na haar studie bedrijfskunde 20 jaar werkzaam geweest op verschillende leidinggevende posities in zowel marketing als finance. In 2020 heeft zij het roer omgegooid en gekozen voor de fotografie. In 2021 werd zij genomineerd voor de Rabo Portrait Prize Talent Award met haar serie Any Body en in 2022 exposeerde zij met haar serie Vrouwen van toen en nu bij universiteit Nyenrode. In december 2023 hoopt zij af te studeren aan de Fotoacademie. [newmonkeyphotography.nl](https://www.newmonkeyphotography.nl) @newmonkey_photography/

© Marjolijn Helleendoorn

Dutch Photographers Day: inspiratie, kennis, netwerken en creativiteit

Op 6 november wordt wederom door DuPho de Dutch Photographers Day georganiseerd. Hieronder staat het voorlopige programma. Houd de website en socials van DuPho in de gaten.

Een belangrijk onderdeel zijn de Portfolio reviews. Ongeacht waar je je bevindt in jouw creatieve proces, je wil jezelf graag een push geven door te praten met een expert. Schuif aan bij verschillende experts zoals fotoredacteuren, curatoren, artdirectors en fotoagentschappen. Ook zijn er workshops en lezingen. Op de tweede en vijfde etage van het pakhuis kun je workshops en lezingen volgen over alles wat met fotografie te maken heeft. In de loop van september en oktober vult DuPho het programma aan. Op de eerste verdieping van Pakhuis de Zwijger – in de Expo – is er een boekenmarkt. Beeld je een snoepwinkel van boeken in met nieuwe en tweedehands fotoboeken.

FOTOKRONIEK

Wie is de fotograaf achter de foto? Bij Fotokroniek gaan we de diepte in: het werk en het verhaal van de fotograaf staat centraal, dus kom luisteren naar bijzondere verhalen verteld door de fotografen zelf. Over mensen, over techniek, over esthetiek, over talent en over passie. Stig de Block is te gast tijdens deze Fotokroniek. De in België geboren Stig De Block is een fotograaf en regisseur die bekend staat om zijn ongecompliceerde werkwijze en gedurfde kleuren. Zijn verhaal gedreven aanpak is een constante interactie tussen de alledaagse realiteit en zijn eigen lagen van verbeelding. Met een sterke interesse in subculturen weerspiegelen de

resulterende beelden een hedendaags rijk van authenticiteit en expliciete schoonheid.

ONTMOET DE COMMUNITY

Even werken tussendoor achter je laptop of bijpraten met je collega's onder het genot van een lekker drankje? Er zijn plekken door het gebouw waar je kunt werken en elkaar ontmoeten. In het café kun je lunchen met je collega's. Zo hoeft je niks van deze dag te missen.

ONZE PARTNERS

In de meeting room kun je onze partners ontmoeten voor meer informatie over verzekeringen, boekhouden, aansluitingen bij collectieven, kortingen, abonnementen, inspiratie, testen van camera's en uitleg over techniek.

Je vindt hier onder andere de volgende partners: Kees de Boekhouder, Canon, Klomps en Boor, Pictoright, Pf Fotografie Magazine. □

Tickets

DuPho-leden: 10 euro ex btw

Niet-leden: 18,50 ex btw

Info: <https://www.dupho.nl/agenda>

Dit is inclusief de hele dag koffie, thee en sap. Pf is mediapartner van Dutch Photographers Day.

Datum: 6 November 2023

Tijd: 10:00 - 21:00

Locatie: Pakhuis de Zwijger, Amsterdam

Contact: marieke@dupho.nl

DuPho.
Dutch Professional Photographers

Dupho.

MAANDAG 6 NOV
10:00 – 21:00
PAKHUIS DE ZWIJGER
AMSTERDAM

DUTCH PHOTOGRAPHERS DAY 2023

Get your ticket!

O.a.
TALKS,
WORKSHOPS,
PORTFOLIO
REVIEWS,
BOOK MARKET,
FOTOKRONIEK.

Artificial Intelligence.

DUPHO WHITEPAPER

2023 kan wel eens de boeken ingaan als het jaar waarin artificial intelligence (AI) definitief doorbrak. Hoewel er al decennia wordt gewerkt aan de ontwikkeling van AI bereikt de technologie met het populaire en gratis platform ChatGPT sinds enkele maanden een enorm publiek. Ineens kan iedereen kennismaken met de kracht van kunstmatige intelligentie en met eigen ogen zien hoe de chatbot razendsnel een samenvatting, speech of zelfs een heel verhaal genereert.

DOOR MAX VAN OLDEN

Je hoeft geen computerexpert te zijn om te begrijpen dat AI een grote impact zal hebben op de fotografie. AI wordt al volop toegepast in beeldbewerking en er zijn fotografen die AI gebruiken voor het maken van schetsen, of zelfs om nieuw, autonoom werk te genereren. Deze ontwikkeling zal zich doorzetten want AI wordt alleen maar sneller en slimmer.

Zoals vaker bij snelle technologische ontwikkelingen loopt de wetgeving achter op de praktijk. Bij makers leven dan ook veel vragen over de juridische implicaties van AI, waaronder natuurlijk de hamvraag: is AI werk auteursrechtelijk beschermd? In deze whitepaper probeert DuPho antwoorden te geven, maar een voorbehoud is op zijn plaats: er bestaat op dit moment geen wetgeving specifiek voor AI en evenmin bestaan er uitspraken van rechters over kunstmatige intelligentie. We zullen het moeten doen met de bestaande regels en de toepassing ervan op AI. Nieuwe wetgeving en rechterlijke uitspraken zullen zeker leiden tot een opvolging van deze eerste whitepaper over een ingewikkeld, maar zeer interessant fenomeen.

WAT IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI)?

Volgens de gezaghebbende Duitse wetenschappers Andreas Kaplan en Michael Haenlein is AI “het vermogen van een systeem om externe gegevens correct te

interpreteren, om te leren van deze gegevens, en om deze lessen te gebruiken om specifieke doelen en taken te verwezenlijken via flexibele aanpassing.” AI systemen herkennen patronen, leren daarvan en nemen vervolgens zelf beslissingen. En net zoals mensen worden zij door voortdurend te oefenen steeds beter. Dat oefenen gebeurt met een enorme dataset. Deze wordt gevormd door het internet te “scrapen”, ofwel af te grazen. Hierover later meer.

AI wordt overigens allang gebruikt in alledaagse toepassingen. Apps op je telefoon zoals Apple Foto's en Google Foto's werken met AI om objecten in foto's te kunnen herkennen. Het wordt ook gebruikt in streamers als Spotify en Netflix, en in een assistent als Siri. De laatste maanden zien we een explosieve toename van AI toepassingen. Enkele voorbeelden zijn het binnen enkele seconden maken van een powerpointpresentatie op basis van enkele trefwoorden, het genereren van een voorgelezen tekst met jouw stem, automatisch notuleren bij vergaderingen en het opstellen van e-mails op basis van een enkel commando in jouw schrijfstijl.

De vorm van AI die we in deze whitepaper behandelen is echter generatieve AI, ofwel kunstmatige intelligentie die creëert. Het is juist die toepassing die impact heeft op

professionele makers omdat het concurreert met menselijke creativiteit – althans op het eerste gezicht.

AI IN DE PRAKTIJK VAN FOTOGRAFEN

Ook in de fotografie heeft AI zijn intrede gedaan. Veel bewerkingsprogramma's werken met AI zoals bijvoorbeeld Adobe Sensei in Lightroom. Ook bestaan er populaire platforms die zich voornamelijk richten op de ontwikkeling van beeld. Dall-E en Midjourney zijn de bekendste en Stable Diffusion is daarvan de gratis versie. Het is bijzonder leerzaam om eens met dergelijke programma's te experimenteren. Zo zul je al snel ervaren dat Midjourney goed is in het genereren van grafisch, cartoon- en schilderachtig werk en Dall-E beter is in fotografisch realisme, al hebben beide programma's nog altijd moeite met ogen, gezichten en handen. Kijk daarvoor bijvoorbeeld maar eens goed naar het Midjourney beeld dat wij hebben gebruikt voor de voorpagina van deze whitepaper. Fotografen beginnen de voordelen te zien van het genereren van beeld zonder dat er een camera aan te pas komt. DuPho verwacht dat fotografen in de product- en stockfotografie als eerste te maken zullen krijgen met AI. Dat hoeft niet nadelig te zijn, want de fotograaf kan zich ook ontwikkelen richting art-director of beter gezegd AI-director, ofwel iemand die

kunstmatige intelligentie gebruikt als instrument. Andere fotografen zouden AI kunnen gaan inzetten om in korte tijd schetsen of moodboards te maken.

MAAR HOE ZIT HET JURIDISCH?

Tot zover de praktijk. We zullen nu proberen antwoorden te geven op de meest gestelde vragen over de juridische implicaties van AI. Laten we maar meteen met de hamvraag beginnen.

Heeft de maker van een AI werk auteursrechten?

Het antwoord op deze vraag is belangrijk omdat de “status” van auteursrechtelijk beschermd werk een heel scala van rechten en juridische gevolgen met zich meebrengt, zoals naamsvermelding, recht op een billijke vergoeding en erfopvolging, om maar enkele zaken te noemen. En daarnaast kan de maker van auteursrechtelijk beschermd werk ook aanspraak maken op de collectieve vergoedingen die door collectieve beheersorganisaties worden geïnd en door stichting Pictoright worden verdeeld onder de rechthebbenden.

Hoewel er nog geen rechtszaken in Nederland zijn gevoerd over auteursrechten op AI, is de algemene verwachting van juristen dat werken die voor een belangrijk deel met behulp van AI zijn gemaakt auteursrechtelijk beschermd (kunnen) zijn. Dit zit als volgt. Auteursrecht ontstaat automatisch op werken waarvoor menselijke creativiteit is aangewend. Er moeten zogenaamde vrije, creatieve keuzes zijn gemaakt. Hoewel het proces van het genereren zelf plaatsvindt door de AI technologie, komt er wel degelijke menselijke creativiteit aan het proces in zijn geheel te pas. Aan de voorkant bijvoorbeeld zal een mens de ‘prompts’ moeten invoeren, ofwel de instructies die je de AI machine meegeeft. Zo'n prompt kan er bijvoorbeeld als volgt uitzien: enchanted forest, with a path between the trees, sun shining, close up, Cinematic Lighting, 3d, render, hyper detailed, 8k (Upscaled)

Aan de achterkant, ofwel nadat de robot het beeld heeft gegenereerd, kan het beeld door de maker worden bewerkt, waarbij opnieuw creatieve keuzes worden gemaakt. Indien het eindproduct een werk is waarin mense-

© Midjourney

De AI programma's hebben moeite met ogen, gezichten en handen

lijke creatieve inbreng is verwerkt zal het voor auteursrechtelijke bescherming in aanmerking kunnen komen.

Maakt een AI platform inbreuk op de auteursrechten van mijn werk?

Een hele andere vraag is of een AI robot inbreuk maakt op reeds bestaand werk dat met behulp van scraping in de dataset terecht is gekomen. Om op deze vraag antwoord te geven moeten we even iets technischer worden.

De meeste AI platforms werken op basis van een enorme dataset, bijvoorbeeld die van LAION Stable Diffusion V3 die is samengesteld middels het scrapen van het internet. Dat kopiëren van bestaand werk zonder toestemming van de maker is in beginsel niet toegestaan. Maar er bestaan uitzonderingen.

Een van die uitzonderingen is te vinden in de regeling over het zogenaamde tekst- en dataminen (TDM). TDM is in beginsel een ongeoorloofde reproductie van werk en maakt dus inbreuk op het auteursrecht van de maker. In de meest recente auteursrecht-richtlijn zijn echter voor zowel non-profit, als commerciële TDM uitzonderingen geformuleerd die scraping legaal maken, maar die uitzonderingen zijn dan weer niet van toepassing indien de maker gebruik maakt van een opt-out: kort gezegd: makers kunnen scraping verbieden. Zo'n opt-out bestaat uit het toevoegen van metagegevens in de vorm van een robot.txt type aan het betreffende werk. Hoe dit technisch moet worden gerealiseerd is lastig te zeggen. We hopen hiervoor binnenkort tools voor te kunnen aanreiken. In de Verenigde Staten lopen inmiddels al verschillende rechtszaken tegen AI aanbieders. Zo eist beeldbank Getty Images een schadevergoeding van Stability AI, het bedrijf achter Stable Diffusion, omdat het platform zo'n twaalf miljoen Getty foto's zou gebruiken bij het genereren van AI werk. Saillant detail is dat in die rechtszaak AI foto's zijn ingediend waarin duidelijk het Getty watermerk is te zien; een bewijs dat AI de foto's van de beeldbank heeft verwerkt in haar resultaten. Stability AI was overigens al eerder gedagvaard in een vergelijkbare zaak aangespannen door drie kunstenaars. Helemaal vergelijkbaar met de Nederlandse

situatie is deze rechtszaak echter niet omdat Amerikaanse regelgeving ruimere mogelijkheden biedt voor scraping dan Europese wetgeving.

Het voorlopige antwoord op de vraag of een AI platform inbreuk maakt is dus: waarschijnlijk niet, tenzij de maker gebruik heeft gemaakt van de opt-out voor tekst- en dataminen.

Kan een AI beeld inbreuk maken op een bestaand werk?

Dan gaan we nu kijken naar het eindresultaat, ofwel het gegenereerde beeld. Kan dat werk inbreuk maken op jouw werk? Ofwel: kun je de maker van het AI werk aansprakelijk stellen voor schade omdat hij of zij jouw werk heeft gekopieerd?

Stel er is een aanzienlijke hoeveelheid van je werk opgenomen in een dataset, dan kan AI een stijl herkennen in je werk. Gebruikers kunnen dan bijvoorbeeld als prompt ingeven: een labrador op de hei in de stijl van [jouw naam]. In de gegenereerde beelden zul je dan waarschijnlijk jouw stijl herkennen. Maar dat is op zichzelf geen inbreuk. Sinds jaar en dag staat namelijk vast, zowel in Nederland als daarbuiten, dat er geen auteursrecht kan worden geclaimd op (enkel) stijl.

Het is echter wel denkbaar dat een AI beeld zo lijkt op een specifiek origineel werk dat sprake kan zijn van inbreuk. De eigenaar van het platform kan in dat geval aansprakelijk zijn want die partij heeft het maken van de kopie gefaciliteerd. De gebruiker kan echter ook worden aangesproken, bijvoorbeeld wanneer deze de kopie publiceert. Vaak zal zo'n inbreukzaak niet gaan over identieke kopieën omdat het AI platform nu eenmaal beelden met elkaar vermengt. Toch kan ook het overnemen van auteursrechtelijk beschermde trekken van het origineel al leiden tot inbreuk. Naar verwachting zullen Nederlandse rechters zich op afzienbare termijn over dergelijke zaken gaan buigen.

Heeft de eigenaar van een AI-platform auteursrechten op de software?

De laatste vraag die we behandelen is of de eigenaar of ontwikkelaar van een AI platform auteursrechten heeft op de software waarop het platform draait. Deze partij is waarschijnlijk rechthebbende op de

zogenaamde broncode van de software achter AI. Die code is als het ware het DNA van de technologie. Daarmee is de eigenaar van het platform echter niet de auteursrechthebbende op de AI beelden omdat je niet kan zeggen dat die eigenaar eigen, vrije creatieve keuzes heeft gemaakt die tot de werken hebben geleid.

FUNDAMENTELE VRAGEN

Tot zover de juridische vragen. AI roept echter ook andere, meer fundamentele vragen op:

Is een AI werk dat is samengesteld uit foto's te beschouwen als fotografie? Zouden fotowedstrijden als World Press, Zilveren Camera of onze eigen SO Awards AI werk moeten toelaten? Is AI kunst?

Het is te vroeg om hier antwoorden op te kunnen geven. Vaststaat dat met de doorbraak van generatieve AI een nieuw tijdperk is aangebroken. Net als met de komst van Photoshop zal ook AI een plek moeten krijgen in de creatieve wereld en net zoals Photoshop niet meer is weg te denken uit de creatieve gereedschapskist van makers, verwachten we dat ook AI in dienst kan staan van fotografie en de fotografie kan verrijken.

GRATIS CURSUS

Voor wie zich verder wil verdiepen: er is een gratis online cursus beschikbaar, ontwikkeld door de Nederlandse AI Coalitie en de Topsector creatieve industrie. Ook DuPho heeft meegewerkt aan de ontwikkeling van de cursus. In tien video's worden zaken uitgelegd als de fundamentele kunstmatige intelligentie, toepassingen voor tekst en beeld, algoritmes en ethische aspecten, en dat alles in begrijpelijke taal. Kijk op <https://creatief.ai-cursus.nl/home> voor meer informatie.

En voor we het vergeten te melden: deze tekst is geheel geschreven door een mens. Max van Olden, Jurist. □

www.dupho.nl

Photographer: Marcus Bell

LEICA SL2 KIT

DON'T DREAM IT. OWN IT!

Fotografie is onze passie, net als die van u. Of u nu de eerste stap zet naar een Leica of al jaren deel uitmaakt van de Leica Familie, dit aanbod is onze manier om u te bedanken voor uw keuze om de wereld te zien en uit te drukken via een Leica camera.

Vanaf nu, tot 31 januari 2024, kunt u een voucher ter waarde van €1400 inwisselen bij aankoop van een van de zes Leica SL2 kits.

Contact uw favoriete Leica dealer voor meer informatie.

AI als kans voor professionele beeldmakers

Door het beschikbaar komen van AI-beeldgeneratoren lijkt de fotografie zich op een tweesprong te bevinden die te vergelijken is met het tijdperk waarin de fotografie opkwam. Destijds waren het de schilders die met een mengeling van angst en interesse naar het medium fotografie keken; met de komst van AI hebben fotografen soortgelijke gemengde gevoelens. Zullen sommige vormen van fotografie overbodig worden, of ligt hier juist een kans voor alle fotografen? Hoe zit het met intellectueel eigendom en auteursrecht? We vragen het aan DuPho, de beroepsorganisatie voor professionele beeldmakers in Nederland.

DOOR ROBERT THEUNISSEN

Dupho houdt zich intensief bezig met AI. Er wordt mee geëxperimenteerd, op de website is een dossier aangelegd met daarin een uitgebreide white paper met informatie over de juridische lobby op Europees niveau en er is een nieuwe categorie aangemaakt voor beeldmakers die zich willen toeleggen op AI. “Wij volgen de ontwikkelingen op de voet en proberen onze leden voor te lichten en ook gerust te stellen”, zegt DuPho-adjunct-directeur en auteursrechtjurist Max van Olden.

Omdat Dupho wilde weten hoe ver de kennis van hun leden reikte op het gebied van AI, werd er onlangs een enquête gehouden. Van Olden: “Het onderwerp leeft enorm: meer dan zeventig procent van de leden volgt de ontwikkelingen op AI-gebied. Als open vraag hadden we eraan toegevoegd ‘Wat betekent AI voor jou persoonlijk?’ De antwoorden schoten alle kanten op: van ‘Het is het einde van ons vak, het is leeg, het is doods’, tot: ‘Het is een prachtige kans, een creatieve speeltuin.’ Vijftien procent is enorm geïnteresseerd en wil alles weten over AI, maar als je vraagt wie een van de grote platforms als Midjourney, DALL-E of Stable Diffusion kent, dan blijkt meer dan

vijftig procent geen daarvan te kunnen noemen. Daaruit concluderen wij dat voorlichting nodig is en daar vragen onze leden ook om. Ze willen blijvend geïnformeerd worden en praktische handvatten krijgen om aan de slag te gaan met AI. Dat trekken we ons aan en op de Dutch Photographers Day zal dan ook uitgebreid aandacht worden besteed aan AI. Er komen workshops, interviews met deskundigen en een discussie.”

AUTEURSRECHT

Omdat AI-beeldsoftware wordt getraind met beelden van het internet, is er juridisch gezien onduidelijkheid over mogelijke auteursrechtsschendingen van de oorspronkelijke beeldmakers. In zijn hoedanigheid als auteursrechtjurist volgt Max van Olden de ontwikkelingen op de voet. “In Amerika lopen nu diverse rechtszaken. Zo is Stability AI, het bedrijf achter Stable Diffusion, aangeklaagd door Getty. Saillant detail was dat in sommige door het programma gegenereerde beelden het watermerk van Getty duidelijk zichtbaar was. Een smoking gun, lijkt me. Door drie kunstenaars in Amerika is er daarnaast een proces aange-

spannen tegen drie grote AI-platforms. Zij willen compensatie voor hun beelden die worden gebruikt in de database. In Amerika werkt het anders dan hier, daar werken ze met fair use, een flexibel begrip, als het gebruik aan bepaalde eisen voldoet dan mag het werk worden gebruikt. In Europa hebben we een veel strakker systeem.”

Specifieke wetgeving op het gebied van AI is er momenteel nog niet. Vanuit Europa wordt er gewerkt aan een AI-wet en de richtlijn die daaruit voortvloeit, komt naar verwachting begin 2024. “Juridisch gezien spelen er twee vragen”, zegt Van Olden. “De eerste gaat over de input: mag een platform rechtmatig gebruik maken van miljarden beelden die in die datasets zitten? De tweede vraag gaat over de output: is het resultaat van beeld dat je met die platforms maakt auteursrechtelijk beschermd? In principe kan een gebruiker van een platform nu auteursrechtelijke bescherming claimen. Dat komt doordat de drempel voor die bescherming vrij laag is: als uit het resultaat blijkt dat je ‘vrije creatieve keuzes’ hebt gemaakt, ontstaat er automatisch auteursrecht. Nu zullen sommigen zeggen: je maakt geen creatieve keuzes, dat doet de machine, maar dat is maar voor een deel waar. Voor het combineren van beeld en het prompten, is ook creativiteit nodig. Het eindproduct wordt beoordeeld door de rechter, die moet bij wijze van spreken door zijn oogharen kunnen zien dat er creativiteit aan ten grondslag ligt.”

De eerste vraag naar de input is ingewikkelder, maar ook interessanter. Van Olden: “De algemene opinie van juristen is nu dat een platform in principe gebruik kan maken van bepaalde uitzonderingen in de wet. Dataming mag: er mogen grote hoeveelheden informatie gebruikt worden voor wetenschappelijk onderzoek en zonder toestemming van de maker. Er is ook een mogelijkheid om dat te doen met commercieel oogmerk. Dat staat in de Europese auteursrechtlijn van 2019 en is daarom

opgenomen in onze eigen Auteurswet. Destijds had niemand kunnen bedenken dat generatieve AI zo'n vlucht zou nemen. Daarom kan een platform zich waarschijnlijk beroepen op die uitzondering."

TOEKOMSTIGE WETGEVING

Voor de manier waarop het auteursrecht in de toekomst geregeld kan worden, zijn verschillende mogelijkheden. Van Olden: "Op dit moment werkt het met een opt out. De uitzondering waarover ik het had geldt niet als een maker niet wil dat zijn werk

gebruikt wordt. Technisch is opt-outen zo moeilijk dat het niet haalbaar is om op die manier werk te beschermen. Niet voor toekomstig werk, laat staan voor werk dat al in de datasets zit. Je kunt een machine niet *unlearn*. Een duurzame oplossing voor de lange termijn zou kunnen behelzen dat het hele systeem wordt omgedraaid: een platform moet dan netjes toestemming vragen aan de maker, zoals dat standaard dient te gebeuren bij auteursrechtelijk beschermd werk, of moet de beeldmakers in de database betalen."

ADVIES

Max van Olden is geboeid door de mogelijkheden van AI. "De mogelijkheden voor beeldmakers worden in de toekomst alleen maar groter, geavanceerder en geraffineerder en dus moeten we er wat mee. Als advies geven wij aan onze leden: bekijk hoe je AI kunt inzetten in je werk. Bijvoorbeeld als manier om een schets te maken, om te brainstormen, of in de bewerkingsfase. Onderzoek ook hoe je werk en inkomsten ermee kunt genereren. Wij helpen ze ermee om de mogelijkheden daartoe te ontsluiten." □

Online first met pop-ups

Met een tweede boekrelease en deelname aan Unseen, Photo London en PhotoBasel at Scope Miami is dit het jaar van de waarheid voor Homecoming Gallery, dat zich na drie jaar zich wil bewijzen als blijvende vaste waarde in het fotogalerielandschap.

DOOR EDO DIJKSTERHUIS

Als locatie voor het interview stellen Karlijn Bozon en Nadine van Asbeck de co-working space Fosbury & Sons aan de Amsterdamse Prinsengracht voor, want daar verzorgen ze vaak tentoonstellingen. Maar het had net zo goed Mendo in Hotel L'Europe kunnen zijn. Of Bisou Gallery. Op al die plekken is Homecoming Gallery min of meer thuis. “Wij hebben geen vaste locatie maar maken telkens ad hoc tentoonstellingen”, vertelt Bozon. Die vervolgens duidelijk maakt dat de naam van de galerie weliswaar overdrachtelijk is, maar het sentiment erachter allerminst. “Al onze activiteiten zijn erop gericht een community

te bouwen. Daarbinnen krijgen kunstenaars de ruimte om hun werk te delen, en vooral de verhalen erachter. Zo wordt een connectie gelegd met het publiek, dat door werk te kopen onderdeel wordt van iemands carrière.”

BUITENBEENTJE

Het ontbreken van vaste locatie en regelmatig expositieprogramma maken Homecoming Gallery al tot onconventionele speler. Tel daarbij op een vrijwel geheel buitenlandse, grotendeels niet-westerse stal en de inzet van externe curatoren en je hebt het profiel van een buitenbeentje in galerieland.

De oprichters hebben dan ook niet de geijkte paden bewandeld voordat ze fotografieren gingen vertegenwoordigen. “We kennen elkaar al twintig jaar en hebben allebei een achtergrond in de mode”, vertelt Bozon. “Ik begon ooit bij Red Light Fashion, deed later de pr voor grote modebedrijven en werkte voor fotoagentschap Halal. Nadine begon bij tijdschrift *Code* en verhuisde op een gegeven moment naar New York, waar ze art director en actrice was. We zagen vanuit die verschillende hoeken veel interessante fotografie die niet werd opgemerkt buiten onze eigen kleine bubbel en wilden daar iets mee.”

Hoewel ze niet lijden aan valse bescheidenheid – “Karlijn kan een pr-bom laten vallen” volgens Van Asbeck, en “Nadine kan alles maken” volgens Bozon – is het ego en heilige geloof in de eigen smaak dat veel galeriehouders typeert hen vreemd. “Wij zijn juist geïnteresseerd wat anderen aanspreekt”, vraagt Van Asbeck. “Daarom hebben we voordat we begonnen een droomlijstje met curatoren opgesteld, van Wallpaper-fotoredacteur Holly Hay tot Azu Nwagbogu, de oprichter van LagosPhoto Festival. Velen zeiden meteen toe. Voor iemand als Brandei Estes van Sotheby's is het een mooie gelegenheid om iets te doen

met werk van veelbelovende makers, waar ze in haar dagelijkse praktijk niets mee kan.”

ONLINE FIRST

De keuze van de curatoren is de basis voor de uiteindelijke selectie, gecombineerd met scouting via Instagram, festivalaanbod, editorials en musea. “Sculpturaal, kleurrijk, grafisch, met een sterke energie en bepaalde seksualiteit”, omschrijft Bozon hun voorkeuren. “En onbewust zit er veel werk van vrouwen tussen. Dat is goed want vrouwen zijn in de fotograferewereld nog steeds ondervertegenwoordigd.”

Nog voordat in 2019 de coronapandemie uitbrak en iedereen werd veroordeeld tot een bestaan achter de computer wist het tweetal al dat hun galerie ‘online first’ moest worden. “De overhead van een vaste ruimte is simpelweg te hoog”, verklaart van Asbeck. “En we wilden meteen internationaal opereren – dat doe je het beste online. Dan kan het gebeuren dat je het werk van een jonge Ghanees die fotografeert met zijn iPhone kunt verkopen aan iemand als Naomi Campbell.”

“Verkoop via internet gaat goed voor iemand met 300 duizend volgers op Instagram en grafisch ogend werk, maar werkt

niet voor iedereen”, relativeert Bozon. “Bepaalde fotografie komt ook niet over via social media, zoals de uiterst subtiele voorstellingen van Johnny Mae Hauser, die we sinds kort vertegenwoordigen. Daarom organiseren we pop-up evenementen, zodat mensen het werk in het echt kunnen zien. We hebben eens een maand lang een expositie gehad in het koetshuis van een klant, met op de begane grond een tijdelijk restaurant. En we hebben tentoongesteld bij het Zuid-Spaanse mausoleum van Gala, de geliefde van Dali, waar de moeder van de festivalorganisator eettafels decoreerde met manshoge Dali-eieren.”

UNSEEN

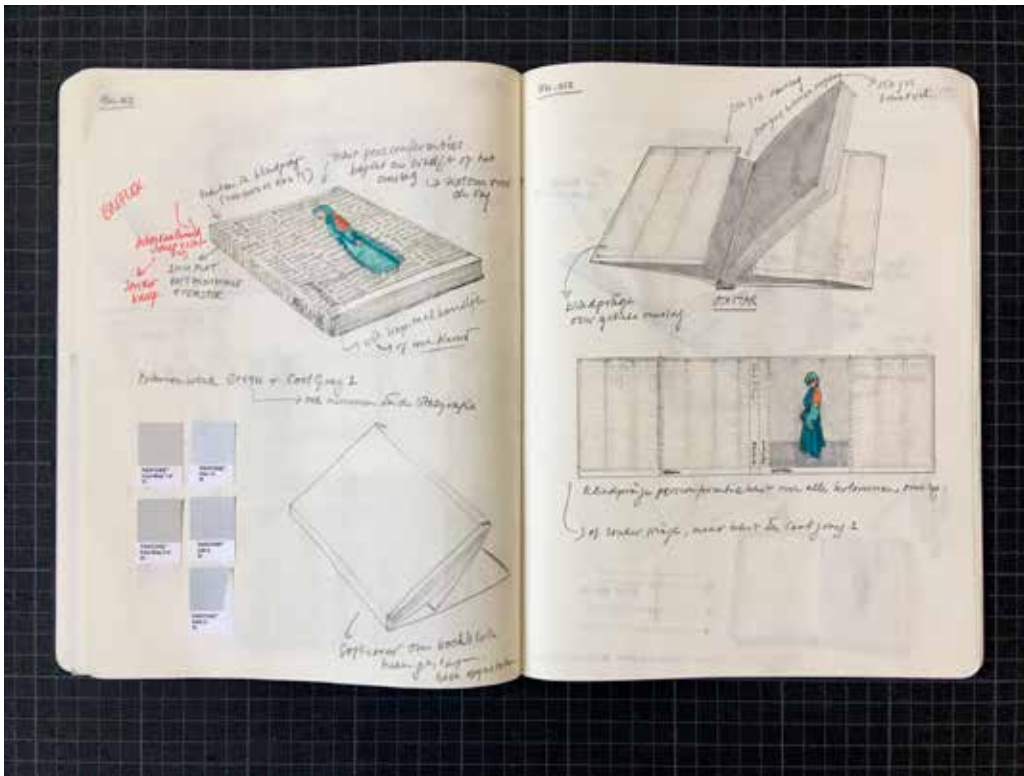
Na een jaar lang evenementen organiseren werd Homecoming Gallery gevraagd mee te doen aan Unseen. “We merkten al snel dat beurzen de beste manier zijn om je publiek uit te breiden”, vertelt Van Asbeck. “Je maakt contact met allerlei kopers, van jonge stelletjes die over ons hebben gelezen in het FD tot doorgewinterde verzamelaars. Of iemand als de Amerikaanse bokser Floyd Mayweather die in Miami in één middag tijd voor 2,5 miljoen aan kunst kocht en ook bij ons terecht kwam.”

“Toch blijft het iedere keer doodeng”, vindt

Bozon. “Beursdeelname vergt een enorme investering en het is een gok of je die eruit haalt. We draaien elkaar soms gek met onze twijfels over wel of niet deelnemen.” Toch blijft Homecoming Gallery investeren en nieuwe dingen proberen. Onlangs lanceerden de galeriehouders een eerste boek, *Flechazo* van Pia Riverola. “Zoiets opent weer nieuwe deuren, vertelt Bozon. “Tijdens Zonamaco, de beurs in Mexico Stad, organiseerden we de boekpresentatie in een tuin vlakbij de beurs. Er werden 150 geïnteresseerden verwacht maar er kwam 700 man op af. Binnen een halfuur was de bar leeg en waren alle boeken verkocht. Maar een dag daarvoor hadden we nog wel de douane iets moeten toestoppen om onze dozen het land in te krijgen.”

NIEUW TALENT

Homecoming Gallery blijft voortdurend op zoek naar nieuw talent en heeft als een van de weinige galleries op haar website een uitnodiging staan om portfolio’s op te sturen. “Helaas kunnen we niet iedereen van feedback voorzien”, stelt van Asbeck. “Maar het is belangrijk om open te staan voor het aanbod dat je zelf niet ziet. Er is een enorm gat tussen bijvoorbeeld makers in Afrika en het westerse galeriecircuit.” □

Schetsboek van 'Afstand'

© Robin Uleman

Voor- en achterkant van 'Afstand'

Fascinatie voor het onderwerp

De werkwijze van ontwerper Robin Uleman zou je fysiek en grondig kunnen noemen. Zijn tot in de finesses uitgewerkte boekontwerpen komen tot stand vanuit oogstrelende handgetekende en -geschreven schetsconcepten in schriftjes en zelf gebonden dummy's. Daarbij is hij nadrukkelijk betrokken bij het redactionele concept en de beeldredactie van de fotoboeken die hij vooral met fotograaf Henk Wildschut maakt. Uleman richt zich op vorm én inhoud.

DOOR ROB BECKER

Robin Uleman vindt het belangrijk dat een fotoboek ergens over gaat. "Het mag nooit voelen als een container. Het klinkt een beetje oneerbiedig, maar naast veel fantastische fotoboeken zie ik ook vaak boeken die vooral structurerend zijn opgevat, waarbij tussen de beelden geen 'onderstroom' ontstaat. Het is belangrijk dat

er zo'n flow in zit en dat het boek, ook na een paar keer bladeren, blijft boeien. Dat het verhaal steeds wat nieuws prijsgeeft en dat het gevoel zich bij een tweede keer kijken blijft verdiepen. Ik ben best serieus en dus geneigd om elementen in een boek het gewicht te geven dat ze in mijn ogen verdienen. Je moet voorkomen dat je dat gewicht

moet zoeken of toekent aan een inhoud die dat niet verdient, want dan wordt het kitsch."

VUILE HANDEN

De meeste fotoboeken maakte Uleman met fotograaf Henk Wildschut. Het is een bijzondere samenwerking, alleen al doordat de ontwerper al vroeg in het proces, als de foto's nog gemaakt worden, bij het project betrokken wordt. Het is de sleutel tot het maken van een beter fotoboek. "Henks laatste boek *Afstand*, waarin de gevolgen van de coronacrisis zijn gedocumenteerd, was een moeilijk project om vat op te krijgen. Het probleem was: hoe breng je in beeld wat er niet is? Veel situaties waren leeg, stil, afwezig, bedekt: niet bepaald spectaculair. Dat was lastig voor Henk. Hij houdt ervan sporen te verkennen, ook al lopen ze soms dood. Zo komt hij erachter of ergens een engel zit en ontdekt hij de essentie van het onderwerp."

Toen Henk Wildschut helemaal in het begin nog aan het zoeken was naar beeld en invalshoeken praatten ontwerper en fotograaf veel met elkaar. "Wat we delen is de fascinatie voor het onderliggende maatschappelijke systeem. Niet dat ik in zo'n eerste fase nou zo veel toevoeg; ik ben dan meer een klankbord en kan in de

© Robin Uleman

© Robin Uleman

Pagina met foto in 'Afstand'

beelden die hij al heeft aanwijzen waar bepaalde verbanden liggen. Als ik later zelf aan de slag ga met het materiaal ontdek ik gaandeweg een grondtoon waar ik telkens naar terugkeer bij het fijnslippen van de *edit* en het ontwerp. Zo werk ik graag.” Uleman vindt het niet makkelijk om te werken met fotografen die met een mapje foto's komen dat helemaal gereed is en waarvoor hij een oplossing mag zoeken. “Dat vraagt om een benadering van buiten naar binnen en ik vind het fijner om van binnen naar buiten te werken. Je moet toch vuile handen kunnen maken met het materiaal.” Uleman werkt overigens letterlijk veel met zijn handen voordat het boekontwerp in de digitale omgeving van de computer terecht komt. “Ik begin vaak met de hand te schetsen. Het is warmdraaien en zoeken, woorden en begrippen noteren, associëren en het onderwerp als het ware ontleden, en vervolgens nadenken over boekvormen. Zo kreeg ik in het geval van *Afstand* het idee dat het Japans gebonden moest worden om het gevoel van die eindeloze stroom van scènes tastbaar te maken, waarbij je het gevoel voor de tijd een beetje kwijtraakt: het gaat maar door. De pagina houdt ook letterlijk nooit op want hij loopt ongesneden door aan de andere kant. Dat zat van meet

af aan in het ontwerp: je ziet het al in de dummy die ik gemaakt heb.”

SANITAIRE TAAL

Wat Uleman aan de foto's van Wildschut opviel is dat het systematische van de wereld ineens aan de oppervlakte kwam te liggen, met alle problemen die daarmee samenhangen. “Die systematiek, procedures en protocollen en in zekere zin ook de ontmenselijking van de coronacrisis wilde ik onderstrepen in de vormgeving. Zo heb ik gekozen voor de Unica77, een soort teruggefokte Helvetica: een vrij nieuwe letter van het Zwitserse Lineto, gebaseerd op de originele tekeningen van Helvetica-ontwerper Max Miedinger uit de jaren '50. Deze interpretatie heeft een vrij hoge x-hoogte waardoor hij open en transparant oogt en iets 'overheid-achtigs' heeft. Ik heb slechts één gewicht en corpgrootte gebruikt om de uniformiteit te benadrukken: alles moet door hetzelfde hoepeltje springen.” Deze typografie past ook bij de 'sanitaire' taal van de coronacrisis. Het was Uleman opgevallen dat bepaalde begrippen ineens door iedereen werden gebruikt. “Vooral in de media en persconferenties hoorde je voortdurend termen als 'opschalen', 'afschalen', 'isolatie', 'besmettingsgraad', 'vaccina-

tiegraad', et cetera. Ik dacht na of ik iets met die woorden zou kunnen en heb toen een schets gemaakt waarin alle typische woorden die in de persconferenties voorkwamen een rol zouden spelen. Achter in het boek zou dan een katern komen met allerlei statistieken van het woordgebruik. Ik zag toen al dat het een helse klus zou worden, waarop Henk voorstelde alle integrale persconferenties achter in het boek te zetten. Dat vond ik als vorm weer te makkelijk en bij het nadenken over hoe ik die teksten er toch in kon krijgen kwam ik op het idee om alles wat normaal gesproken witruimte is in een fotoboek te vullen met half zichtbare kolommen persconferentieteksten gedrukt in het aller lichtste grijs. Voor de eerste ruwe selectie van de foto's hebben we alles uitgeprint op de vloer gelegd. Samen hebben we naar combinaties en volgorde gezocht en die heb ik uiteindelijk overgeheveld naar een ander schriftje waar ik met steekwoorden en gekleurde plakkertjes de foto's kon duiden waarvan ik dacht: 'Hier zit wat'. Het geheel is een organisch proces waarvan ik enorm kan genieten. Ik denk daarbij veel na over mijn eigen fascinatie voor het onderwerp waar ik een boek over maak: ik doe niks half. Die grondigheid hoort waarschijnlijk bij me.” □

Al het goede komt in drieën: Leica Q3

Het is van buiten bijna niet te zien, maar de Leica Q3 is op veel punten verbeterd ten opzichte van zijn voorganger. De Q3 heeft een nieuwe sensor, nieuwe processor, nieuwe autofocus, nieuwe zoeker en een nieuw scherm. Door al die verbeteringen is de Q3 echt een heerlijke camera om mee te fotograferen. En ja, het is zelfs mogelijk om ermee te filmen. De Q3 is niet goedkoop, maar zoveel kwaliteit in zo'n handzame verpakking, vind je nergens.

DOOR JAN PAUL MIOULET

De Leica Q3 is een compacte kleinbeeld-camera met een vast, niet verwisselbaar 28mm F1.7 Summilux objectief. Van een afstand zou je een Leica Q zo kunnen verwarren met een Leica M-model. De Q heeft bijna dezelfde ronde vormgeving als een Leica M, met een zoeker links op de hoek. De Q-serie is echter een heel andere

camera dan een Leica M. De twee grootste verschillen zijn dat de Q3 een elektronische zoeker in plaats van een meetzoeker heeft en autofocus. Hierdoor is de Q3 minder een camera voor puristen, maar tegelijk ook een camera die vriendelijker in de omgang is. Met alle verbeteringen ten opzichte van zijn voorganger, voelt de Q3 modern en verfijnd

aan. Het is zelfs mogelijk om in 8K te filmen met de Q3, al is dit meer omdat de sensor en processor dat mogelijk maken, dan dat de camera er echt voor ontworpen is. Waar de Q3 perfect voor is, is straat- en reportagefotografie, voor het vastleggen van onverwachte gebeurtenissen. En dankzij de IP52 weerbestendigheid, kan dat onder vrijwel alle omstandigheden.

NIEUW EN BETER

Hoewel de Q3 uiterlijk bijna niet veranderd lijkt te zijn, is de lijst met vernieuwingen en verbeteringen vrij lang. De nieuwe 61 megapixel sensor zorgt samen met de nieuwe Maestro IV processor voor extra mogelijkheden en extra beeldkwaliteit. Door de 14 extra megapixels ten opzichte van de Q2 kunnen de bestanden iets groter worden geprint en kan er iets meer worden gecropt. Maar daar zit niet de grootste vooruitgang. De gevoeligheid is een stop naar onder uitgebreid, van 100 naar 50 ISO. De hoogste ISO-waarde aan de bovenzijde is ten opzichte van de Q2 gelijk gebleven met 100.000 ISO, maar de testbeelden bij hoge gevoeligheden zien er op de Q3 echt beter uit, met minder ruis en betere kleuren. En ja, dankzij die sensor en processor is nu ook video mogelijk met de Q3. Dat kan zowel in H.265 als in Apple ProRes in 8K, 10bit 4:2:2 en de camera heeft een HDMI poort. De camera heeft echter geen microfoon- en koptelefooningang. De Q3 heeft wel een nieuwe zoeker, nu met 5,67 megapixel, en een nieuw, aanraakgevoelig en kantelbaar scherm. De zoeker geeft een fraai beeld dat echt uitnodigt tot fotograferen. Het kantelbare scherm maakt opnames van hoge of lage standpunten makkelijker en de camera kan nu ook op borsthoogte gebruikt worden zodat er wat onopvallender mee kan worden gewerkt. De drie knoppen links op de achterzijde moesten hierdoor wel worden verplaatst, en dat is uiterlijk het meest opvallende verschil tussen de Q3 en zijn voorganger.

FASEDETECTIE

Het autofocusstelsel is ook flink onder handen genomen. Dit is het eerste Q-model met een hybride autofocus systeem, dat zowel gebruik maakt contrastdetectie - net als de eerdere modellen - als van fase-detectie. Dat maakt een echt groot verschil.

Verder heeft de Q3 nu ook gezichts- en oogherkenning en dierherkenning en ook dat werkt goed. De Q2 stelt wel nauwkeurig scherp, maar mist de snelheid om echt bruikbaar te zijn in dynamische situaties. Met de Q3 zit de autofocus er maar zelden naast en is het mogelijk om de camera op een onderwerp te richten en vrijwel gelijk af te drukken. De Q3 is hierdoor veel meer geschikt om spontane momenten te vangen. Wat daarbij helpt is dat de ontspanvertraging buitengewoon klein is. Met de vinger op de ontspanknop is het mogelijk om snelle actie die in de zoeker te zien is, ook daadwerkelijk vast te leggen.

De Q3 heeft een centraalsluiser voor tijden van 120 tot 1/2000e seconde die heel snel reageert. De centraalsluiser is vrijwel geluidloos, trillingvrij en tot 1/2000e ook bruikbaar met flitsers. Daarboven maakt de camera gebruik van een elektronische sluiser voor tijden tot 1/40.000e seconde. Handmatig scherpstellen kan natuurlijk ook met de Q3. Het objectief heeft een handige knop op de scherpstelring zitten om makkelijk te kunnen schakelen tussen autofocus en handmatige scherpstelling. De afstandsschaal en scherptediepte-indicatie op het objectief zien er misschien retro uit, maar zijn nog altijd heel praktisch. Al even

handig is het menu, dat zowel overzichtelijk als begrijpelijk is. Bij de keuzes voor de opnamesnelheden staat bijvoorbeeld keurig vermeld dat 4 beelden per seconde 14 bit is en 15 beelden per seconde, de maximale snelheid, 12 bit. Daar houden we van, van dat soort duidelijkheid.

FLEXIBEL

Een camera met een vast objectief lijkt wat beperkt, maar de Q3 heeft wat azen in zijn mouw zitten. Het objectief is een 28mm F1.7 Summilux, met optische beeldstabilisatie. De kwaliteit ervan is ook met de nieuwe 61 megapixel sensor nog steeds uitstekend. De scherpte is hoog tot in de hoeken, zelfs op volle opening en het objectief heeft een fraaie onscherpte van objecten die buiten de scherptediepte vallen. Die combinatie van scherp objectief en hoge resolutie zorgt ervoor dat de opnames ook met wat minder pixels nog steeds prima zijn en daar maakt de Q3 dankbaar gebruik van. Er kan een digitale crop worden ingesteld die de uitsnedes van een 35, 50, 75 en nu ook een 90mm objectief weergeeft. Op '90mm' levert dat een kleine 6 megapixel jpeg op, maar op 35mm en 50mm zijn de bestanden nog altijd 39 en 19 megapixel groot. Heel Leica is dat het beeld in de zoeker niet inzoomt, maar

met witte kaderlijnen de crop laat zien. De crop geldt overigens alleen voor de jpegs. De raw-bestanden blijven 61 megapixel. Wie dat te groot vindt kan ook voor kleinere raw bestanden kiezen zonder crop. De Q3 heeft ook een macrostand op het objectief. Hiervoor moet een ring die net voor de camerabody zit gedraaid worden. De kortste scherpstelstand verandert dan van 30 in 17 centimeter en zelfs de afstandsschaal op het objectief verandert dan mee. Door het verdraaien van de ring, verandert er iets in het objectief, waardoor de beeldkwaliteit ook op die korte afstand heel goed blijft. De Q3 is verder Apple certified. Sluit de camera aan op een iPhone en de bestanden worden direct geopend. En met een extra accessoire is de Q3 zelfs geschikt voor draadloos opladen.

CONCLUSIE

De Leica Q3 is geen goedkope camera. Dat kan ook niet, gezien de mogelijkheden. Maar vindt maar eens een camera met gelijke specificaties en kwaliteit. De Q3 is een camera waarbij het plezier in het fotograferen vooropstaat en die dat belooft met beelden met een hele hoge kwaliteit. Dat maakt de Q3 echt bijzonder en zijn prijs meer dan waard. □

AI – De toekomst of het einde van de fotografie?

AI, Artificial Intelligence, ontwikkelt zich op dit moment in een razend tempo. Wie fotografeert met een smartphone of opnames bewerkt maakt er vermoedelijk al volop gebruik van. Met AI kunnen echter ook bijzondere beelden worden gemaakt zonder camera. Is AI nu een geweldige aanvulling op de fotografische mogelijkheden, of openen we hiermee een doos van Pandora die fotografie binnen een paar jaar irrelevant maakt?

DOOR JAN PAUL MIOULET

Al jarenlang wordt er gespeculeerd over de (onbegrensde) mogelijkheden van AI. Dat staat voor Artificial Intelligence ofwel kunstmatige intelligentie. Met programma's als ChapGPT voor tekst en Midjourney en Dall-E 2 voor beeld kan er inmiddels wel van een doorbraak gesproken worden. De programma's zijn voor iedereen toegankelijk en genereren met een beetje input complete teksten of beelden van een redelijke tot soms verrassend goede kwaliteit. Met de sneltreinvaart waarmee deze programma's zijn opgekomen en zich ontwikkelen, lijken de mogelijkheden voor de nabije toekomst eindeloos. Beeldmakers, kunstenaars en artdirectors staan te trappelen om die toekomst te omarmen, maar wat betekent de opkomst van AI voor fotografen?

GENERATIEF

Programma's zoals Dall-E 2 en Midjourney maken wat 'generatieve' AI genoemd wordt. Het is dus software die in staat is om met alleen wat tekstininput een volledig beeld te genereren. Dat is het ene uiterste van het AI-spectrum. Dit soort programma's kunnen mogelijk een deel van het werk van fotografen overnemen. Dan gaat het niet om een portretfoto van een bekende Nederlander, pers- en oorlogsfotografie of een bruidsreportage. Dat zijn onderwerpen

waarbij authenticiteit belangrijk is en daar moet nog steeds een fotograaf aan te pas komen. Generatieve AI kan in de toekomst wel een uitkomst zijn voor kunstenaars die concepten om willen zetten in beeld of artdirectors van reclamebureaus die gewoon een lekker beeld in een uiting willen hebben. Die hoeven met dit soort software geen zoekopdrachten meer te geven aan websites met stockfotografie, maar kunnen zelf het beeld laten samenstellen en aanpassen in een AI-programma. Copy-rightvrij en met verzonnen gebouwen en mensen, dus zonder gedoe met rechten en daarmee gepaard gaande kosten. De resultaten zijn tot nu toe vaak nog niet perfect en de resolutie is nog niet hoog, maar de ontwikkeling gaat hard en daarmee kan mogelijk wel een deel van het werk van fotografen gaan verdwijnen of veranderen. Aan de andere kant van het AI-spectrum zit de software die beelden analyseert en fotografen helpt om opnames te optimaliseren. Smartphones gebruiken de mogelijkheden van dit soort software al enige tijd en ook in de laatste versies van de meeste beeldbewerkingsprogramma's zitten steeds meer functies die gebruik maken van AI.

VAN IPHONE TOT PHOTOSHOP

Veel fotografen realiseren zich waarschijnlijk niet of nauwelijks hoeveel gebruik ze

misschien al maken van AI-functies. Smartphones gebruiken al langere tijd machine learning en AI voor het herkennen van onderwerpen en objecten. Hierdoor kunnen ze goede maskers maken voor HDR-toepassingen of bijvoorbeeld het verzachten van achtergronden om het teveel aan scherptediepte bij portretten weg te werken. Ook functies die portretten verbeteren door huid te verzachten en ogen te verscherpen maken hier gebruik van. AI wordt niet alleen gebruikt in smartphone camera's om er tekortkomingen op het gebied van dynamisch bereik, ruis of bokeh mee te compenseren. De iPhone14 Pro Max kan bijvoorbeeld automatisch tijdens het filmen de scherpte verleggen van de ene naar de andere persoon als de eerste zijn hoofd naar de tweede draait. AI is ook steeds meer te vinden in serieuze kleinbeeldcamera's. Zo beschikken de nieuwste Sony camera's over een AI-chip die de autofocus van de camera helpt om onderwerpen te herkennen en hierop scherp te stellen. AI is inmiddels ook niet meer uit software voor beeldbewerking weg te denken. Programma's als Topaz en Zoner gebruiken AI-technologie voor het analyseren van het beeld om bijvoorbeeld ruis weg te werken en beeld te verscherpen. In de laatste versies van Photoshop en Lightroom zit ook de nodig AI technologie verwerkt in bijvoorbeeld de nieuwe Denoise functie en het nieuwe Remove gereedschap waar we in het vorige nummer al over schreven. Met het Remove gereedschap kunnen – waar nodig – lokale problemen in beeld worden aangepakt. Dat is niet alleen handig voor het wegwerken van lantaarnpalen, maar ook voor het verwijderen van lichtvlekken bij opnames in tegenlicht. Met ruisonderdrukking op basis van AI is het mogelijk om met camera's met oudere of kleinere sensoren opnames bij weinig licht te maken die er uitzien alsof ze met nieuwere camera's met betere sensoren zijn genomen. Met de nieuwste camera's zorgt dat voor vrijwel ruisvrije opnames bij hele hoge gevoeligheden. Wie houdt daar nou niet van? Een programma als Topaz Photo AI maakt zelfs zoveel gebruik van AI technologie dat ze dat in de naam willen benadrukken. Heel recent is versie 2.0 van dit programma verschenen met nog nieuwe Adjust Light en Balance

Outcropping is het vergroten van de achtergrond in Photoshop Beta, inmiddels in versie 25.1. Om een weids landschap nog weidser te maken, kan simpel het canvas worden vergroot met het Crop-gereedschap en de lege ruimte worden opgevuld met het commando Generative Fill. Dankzij AI wordt zo een extra stukje Schots hoogland fotorealistisch aan de opname toegevoegd en het kan moeiteloos in iedere richting worden herhaald. Dit lijkt nog steeds een foto, maar is het dat ook nog?

Color gereedschappen op AI basis en verbeterde verscherping en raw-verwerking. Topaz Photo AI 2.0 kan ook als plug-in in Photoshop worden gebruikt.

NOOIT MEER WEG

Zoals fotografie een deel van de functie van de schilderkunst heeft overgenomen waar het gaat om vastleggen van personen, landschappen of gebeurtenissen, zo zal AI een deel van de fotografie gaan overnemen waar het gaat om het verbeelden van ideeën en concepten. Maar met de komst van de fotografie is schilderen als kunstuiting niet verdwenen en met de komst van AI zal ook fotografie natuurlijk niet verdwijnen. AI is al een nuttige aanvulling op de gereedschapskist van veel fotografen en in de toekomst zullen er meer toepassingen komen. Natuurlijk is het gemakkelijk om met AI beelden te creëren die als kunstmatig, nep, overdreven en zielloos ervaren kunnen worden. Maar dat is ook al jaren mogelijk met Photoshop en Instagram filters. Dat zal niet veranderen. Daar staat tegenover dat AI ook een prima hulpmiddel kan zijn om goede, creatieve ideeën te verwezenlijken. En uiteindelijk is daar toch weer een persoon voor nodig van vlees en bloed in plaats van een kastje met chips en algoritmes. De discussie die zeker door de opkomst van AI wel scherper gevoerd zal moeten worden is: wat is de kern van fotografie, en waar houdt fotografie op en begint een andere vorm van beeld maken?

De strijd tussen DALL-E en Midjourney

DALL-E en Midjourney. Wie aan de slag wil met AI-software om beelden te genereren, komt waarschijnlijk al snel uit bij een van deze twee programma's. De resultaten die ze leveren zijn verschillend en ook de manier van werken met deze programma's is anders. Perfect zijn ze nog geen van beiden, maar de ontwikkelingen gaan snel.

DOOR JAN PAUL MIOULET

Midjourney en Dall-E 2 zijn de bekendste namen op het gebied van generatieve AI-programma's. Het zijn echter niet de enige programma's die beelden kunnen maken op basis van teksten of trefwoorden. Veel bedrijven zijn met deze techniek bezig en die maken software zoals Stable Diffusion, Leonardo Ai en Adobe Firefly. In de laatste betaversie van Adobe Photoshop zitten bijvoorbeeld al toepassingen van Adobe Firefly verwerkt. In *Pf #4* van dit jaar hebben we daar al over geschreven. Van Midjourney was er tot maart van dit jaar een probeer versie, maar die is er niet meer. Stable Diffusion is een open-source programma dat behoorlijk werkt en nog wel gratis is. Interessant voor wie eens met generatieve AI wil spelen.

MIDJOURNEY

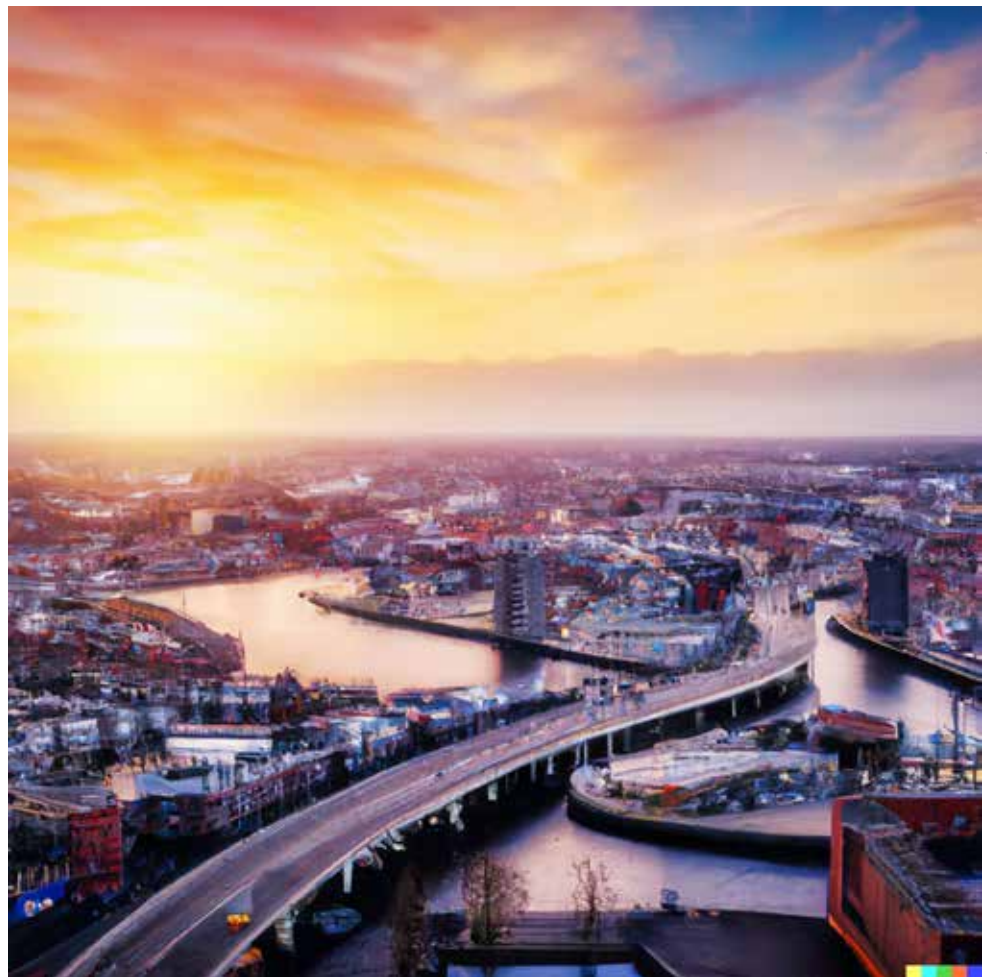
Midjourney is ontwikkeld door een bedrijfje in California, Midjourney Inc, en is min of meer onafhankelijk. Het aantal gebruikers loopt in de miljoenen, maar het precieze aantal is niet bekend. Om Midjourney te kunnen gebruiken, is het nodig om in te loggen via Discord. Klik hiervoor op de site van Midjourney op 'join the beta' en log in of maak een account aan. Het maken van een beeld heet in Midjourney een 'job' en om dat te kunnen doen, moet er een abonnement worden afgesloten. Dat begint bij \$ 8,00 per maand voor een jaarabonnement en loopt op tot twaalf keer dat bedrag voor de professionele gebruikers die snel en

privé willen werken. Na het afsluiten van een abonnement kan in een van de chatrooms van Discord een beschrijving van het

gewenste beeld worden ingevoerd, waarna – na enige tijd – vier beelden worden gegenereerd. Zowel de invoer als de resultaten zijn bij de goedkopere abonnementen voor iedereen in de chatroom zichtbaar. Wie dat niet wil, zal meer uit moeten geven voor een Pro-abonnement. De goedkopere abonnementen zijn ook langzamer. Als het druk is, kan het soms een paar minuten duren voor er een resultaat verschijnt. Onder de geselecteerde beelden staan knoppen met een U voor de resolutie (tot 1024x1024) en een V om van een van de vier beelden een nieuwe versie te laten maken.

DALL-E 2

Dall-E 2 is een product van OpenAi en dat is hetzelfde bedrijf dat ook verantwoordelijk is voor ChatGPT. Dall-E 2 is daarmee dus min of meer het grafische broertje of zusje van ChatGPT. Dall-E 2 is wat

© Jan Paul Miolet, DALL-E 2

Twee verschillende benaderingen met dezelfde trefwoorden: Dutch cityscape sunset panorama. Dall-E 2 kiest voor een moderne aanpak met een hoog standpunt, Midjourney voor meer romantische, archetypische 17e-eeuwse grachtenpanden en een beeld dat gebaseerd lijkt op de oude Hollandse meesters.

gemakkelijker om op te starten dan Midjourney. Open de website, klik op Try of Get Started en log in met een Google, Apple of Microsoft account of een eigen login-naam en wachtwoord. Dall-E 2 is net als Midjourney niet gratis. Om een beeld te genereren is het nodig om een 'request' in te typen en daarvoor moeten credits gekocht worden. Dit is anders dan bij Midjourney, dat met een abonnementsvorm werkt. Gekochte credits blijven een jaar lang geldig. Wie niet veel met AI wil doen, is daarom met Dall-E 2 wat goedkoper uit, maar veelgebruikers kunnen beter kiezen voor Midjourney. Beelden worden vrij snel aangemaakt in een eigen omgeving en ook dat is een verschil met Midjourney. De gebruikerservaring en interface van Dall-E 2 zijn dus prettiger dan van Midjourney. Maar hoe zit dat met de kwaliteit van de beelden?

ARTISTIEK OF REALISTISCH

Dall-E 2 en Midjourney genereren hele verschillende beelden. Niet in resolutie, want daarin ontlopen beide programma's elkaar niet. Zowel Midjourney als Dall-E 2 maken beelden met een maximale ware grootte van 1024x1024 pixels. Als grotere bestanden nodig zijn, dan moeten deze worden omgerekend. Waar de programma's in verschillen is de verbeeldingskracht. Over het algemeen lijken de resultaten met Midjourney wat creatiever en fantasievoller, waar Dall-E 2 soms wat simpeler en realistischer is. Wat er uitkomt wordt natuurlijk ook in hoge mate bepaald door de input, de opdrachtprompt, en het geven van een goede input is bijna een kunst op zich. Midjourney is daarbij in het voordeel, omdat het mogelijk is om in de Discord chatrooms bijna eindeloos de prompts van anderen met de bijbehorende resultaten te bekijken en dat is heel leerzaam. Van gegenereerde bestanden kunnen ook weer nieuwe versies worden gemaakt met extra input om de resultaten verder te verfijnen. Bij beide programma's is het ook mogelijk om zelf foto's te uploaden om deze als input te gebruiken. Hierdoor is het makkelijker om beelden fotografischer te maken en kan ook een eigen model gebruikt worden. Zonder dit soort input slaan beide programma's de plank nog weleens mis met gezichten en vooral met handen en ook specifieke onderwerpen als een bepaalde camera of auto worden beter gegenereerd met een foto als vertrekpunt. Midjourney wint het dus uiteindelijk van Dall-E 2 omdat het programma mooiere, inventievere beelden genereert en dat is toch de voor naamste reden om een programma als dit te gebruiken. □

Pf

Pf FOTOGRAFIE MAGAZINE

Jaargang 40

REDACTIE

Pf Fotografie Magazine
Postbus 595
3700 AN Zeist
T : + 31(0)30-69 20677
E : redactie@pf.nl
W : www.pf.nl

HOOFDREDACTEUR

Ton Hendriks
E: thendriks@virtumedia.nl
T: +31(0)20-6144456

EINDREDACTIE

Ton Hendriks

REDACTIEMEDEWERKERS

Rob Becker, Diana Bokje, Edo Dijksterhuis,
Naomi Heidinga, Claire Hoogakker,
Jan Paul Mioulet, Elsje van Ree,
Madeleine Rood, Robert Theunissen

MARKETING

Rob van der Linden
T : +31(0)30-3031295
E : rvanderlinden@virtumedia.nl

Maikel Abspoel

T : +31 (0) 30-3075780
E : mabspoel@virtumedia.nl

SALES

Ray Aronds
T : +31(0)30-3072248
E : raronds@virtumedia.nl
W : www.pf.nl/adverteren

TRAFFIC

Virtumedia
E: traffic@virtumedia.nl

ABONNEMENTEN

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan. Opzegging dient telefonisch, schriftelijk of per mail, minimaal twee maanden voor het einde van de abonnementsperiode te geschieden. Abonnementsgeld dient vooruit te worden betaald. Voor betaling per factuur rekenen wij een toeslag van € 4,45. Uw abonnement wordt steeds stilzwijgend met een jaar verlengd. Virtumedia legt van abonnees gegevens vast voor de uitvoering van de (abonnements)overeenkomst. Deze gegevens kunnen gebruikt worden om u te informeren over relevante diensten en producten.

ABONNEMENTSPRIJZEN

Jaarabonnement Nederland € 105,50
Jaarabonnement België € 119,50
Studentenabonnement € 49,75
Studentenabonnement België € 54,75
Abonnementen voor overige landen op aanvraag.

ABONNEMENTENADMINISTRATIE

Virtumedia abonnementenservice
T: +31(0)85 0407400
E: klantenservice@virtumedia.nl

VERSCHEIJNINGSFREQUENTIE

8 keer per jaar

ONTWERP

Twin Media | Frank de Both

GRAFISCHE VORMGEVING

Twin Media | Frank de Both

DRUK

Veldhuis Media BV, Meppel

© COPYRIGHT 2023 VIRTUMEDIA

Leveringsvoorwaarden: www.virtumedia.nl

REPRODUCTIE

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of overgenomen in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Uitgever en auteurs verklaren dat dit blad op zorgvuldige wijze en naar beste weten is samengesteld, evenwel kunnen uitgever en auteurs op geen enkele wijze instaan voor de juistheid en/of volledigheid van de informatie. Uitgever en auteurs aanvaarden dan ook geen enkele aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die het gevolg is van handelingen en/of beslissingen die gebaseerd zijn op bedoelde informatie. Gebruikers van dit blad wordt met nadruk aangeraden deze informatie niet geïsoleerd te gebruiken, maar af te gaan op hun professionele kennis en ervaring en de te gebruiken informatie te controleren.

UITGEVER

Pepijn Dobbelaer

UITGAVE VAN

Virtumedia B.V.
Postbus 595
3700 AN Zeist
+ 31 (0) 30 6920 677
info@virtumedia.nl
www.virtumedia.nl

LOSSE NUMMERS

www.pf.nl/shop

ISSN 0168-9991

virtu media

 cameranu

Maak herinneringen en leg ze vast

Scan de QR code en ontdek het
vernieuwde Cameranu of kom
langs in een van onze winkels.

EOS R3

CANON EOS R3. **OUTPACE.** **OUTPERFORM.**

De nieuwe krachtige high-speed systeemcamera. Met geavanceerde Eye Control AF-tracking en 30fps-opnamen luidt deze camera een nieuw tijdperk in voor fotografie en filmproductie.

Canon

Live for the story_